

<https://doi.org/10.56514/cch.122.03.03>

STUDIE

Dispoziční fond T. G. Masaryka v pavučině klientelistických sítí a peněžních toků meziválečného Hradu¹

TOMÁŠ GECKO

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha

TOMÁŠ GECKO: *The Discretionary Fund of T. G. Masaryk in the Web of Clientelistic Networks and Financial Flows of the Interwar "Castle"*

The study analyses the clientelism of the interwar Castle, which is interpreted as a cluster of many separate social networks functioning along multiple institutional and personnel axes. The argument focuses on the monetary funds behind the Castle's clientelism. Influential actors representing the Castle carried out monetary transfers to subsidize the media, civic and

1 Studie byla financována Grantovou agenturou České republiky, projektem č. GA22-15915S, „Hrad“ v roli mocenského, administrativního a duchovního centra meziválečného Československa (1918–1938) řešeném v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, v.v.i. Děkuji dvěma anonymním recenzentům za cenné připomínky k rukopisu studie. Poděkování si zaslouží také Jan Hálek, Kristýna Kaucáková, Jakub Štofanič a Jakub Doležal, kteří text ochotně připomínkovali ještě v průběhu jeho vzniku. Důležité podněty k použité terminologii poskytli Eduard Kubů a Barbora Štolleová. Pomocnou ruku s archivními rešeršemi podali Lenka Vrchotová, Viktor Pavlíček a Jan Kutílek.

scientific institutions as well as cultural, memory, charitable or legionnaires' organizations. They sponsored related personalities, politicians, and journalists. Through money, they interfered in public discourse. The study analyses the mechanisms of the aforementioned clientelistic ties with an emphasis on the Discretionary Fund of President T. G. Masaryk, which was established in 1919 and remained the backbone of the Castle's money transfers throughout the interwar period.

Keywords: Interwar Prague Castle – Analysis of social networks – Clientelism – Fundraising – Phenomenon T. G. Masaryk

Jednoho červencového dne roku 1920 se T. G. Masaryk (1850–1937) vydal na koni z Pražského hradu na obvyklou projíždku po okolí. Doprovázelo jej několik osob, včetně plukovníka Viktora Hoppeho (1874–1962). Ten byl prezidentovým „jezdeckým pobočníkem“, dozoroval nad hradními stáji a staral se o bezpečnost na vyjíždkách. Masaryk rád jezdil kolem Vltavy, výlety trvaly dvě hodiny i déle.² Skupina jezdců tentokrát zamířila na sever od Prahy. Když se blížili ke Klecanům nedaleko Roztok, potkali přibližně čtrnáctiletou dívku. Okamžitě si všimli, že je „toliko o jedné noze, opírající se o berle“. Dívka se dala do pláče. Masaryka to překvapilo, začal se vyptávat na její identitu. Pověřil členy svého doprovodu, aby napsali pozdravný dopis a přislíbili pomoc s obstaráním protézy.³ Ujal se toho plukovník Hoppe, který vyzval dívčina otce, poříčného v Klecanech, ať „objedná v Praze umělý úd, a to co nejlepší kvality. Pan prezident zaplatí účet...“⁴ Dívka poděkovala, „že užíváním umělé končetiny, již se mě šlechetností pana presidenta dostane, nabudu opět své dřívější spokojenosti“.⁵ Platbu odsouhlasil zaměstnanec Kanceláře prezidenta republiky (KPR) Karel Strnad (1889–1944), správce financí Masaryka. Informaci dostal k dalšímu vyřízení prezidentův literární tajemník Vasil Kaprálek Škrach (1891–1943), který pro Masaryka obstarával vybrané finanční transakce. Po zhotovení protézy ubezpečil dívčina otce, že prezident vše platí.⁶

Masarykovo prezidentství bylo spojeno s obdobnými peněžními transfery. Iniciativní nebyl pouze Masaryk. Obklopil se osobami, které považovaly tyto akti-

2 Národní archiv, fond Antonín Schenk (dále NA, f. AS), kart. 7, Paměti Hoppe, 3, s. 640–647.

3 Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Archiv Ústavu T. G. Masaryka, fond Tomáš G. Masaryk (dále jen MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM), sign. R-1-34, kart. 352, Záznam KPR, 29. 7. 1920.

4 Tamtéž, Dopis Hoppe – Pešek, 20. 7. 1920.

5 Tamtéž, Dopis Pešek – Hoppe, 24. 7. 1920.

6 Tamtéž, fond Ústav T. G. Masaryka I (dále jen f. ÚTGM), kart. 169, Dopis Škrach – Pešek, 28. 7. 1920.

vity za důležité. A tak se udílení finančních podpor chudým občanům i zasloužilým „přátelům“ stalo základním rysem tzv. „Hradu“, shluku (clusteru) vícero separátně fungujících sociálních sítí soustředěných kolem T. G. Masaryka, Edvarda Beneše (1884–1948) a jejich spolupracovníků. Nedílnou součástí Hradu byly klientelistické sítě podpírané (financované) skrytými peněžními fondy. Cílem studie je rozplést pavučinu těchto fondů a vazeb usměrňujících (a někdy určujících) aktérství meziválečného Hradu.

Termín klientelistická síť vyjadřuje interakci hradních „patronů“ s podhradními „sponzory“ a „klienty“. Hradní klientelismus není v této studii apriori nahlížen coby projev politické korupce,⁷ byť někdy osciloval na hranici společenské přípustnosti. Zákulisní hry Hradu byly zdánlivě nestandardní, v dnešním kontextu působí neeticky. Optikou hradních představitelů však necílily na dosažení personálního obohacení, nýbrž překlenutí institucionálních slabostí formujícího se republikánského zřízení. Jednalo se o součást tehdejší politické kultury s tradicemi sahajícími do období habsburské monarchie. Hradní kruhy využívaly podobných klientelistických nástrojů, jaké byly typické pro přední politické strany v tehdejší Československu.

Metodologicky se studie opírá o síťovou analýzu, jejímž prostřednictvím rozplétá pavučinu hradních klientelistických vazeb a peněžních fondů, veskrze neviditelných pro meziválečnou veřejnost i dnešní odbornou historiografii. Základní premisou studie je, že pod hlavičkou Hradu docházelo ke shlukování (clusteringu) zcela odlišných sociálních sítí. Právě termínem „cluster“ lze dobře vystihnout samotnou podstatu meziválečného Hradu: 1) jednalo se o cluster mnoha provázaných sociálních sítí, včetně těch klientelistických a peněžních;⁸ 2) šlo o jeden z největších clusterů mohutné sociální sítě meziválečné československé společnosti.

7 Přímochaře ztotožňovat klientelismus s korupcí je v historickém výzkumu nepřesné, viz Leslie HOLMES, *Rotten States? Corruption, Post-Communism, and Neoliberalism*, Durham 2006, s. 27–29. Existence klientelistických sítí automaticky nepoukazuje na neefektivnost konkrétního systému, nýbrž nastiňuje, jak vypadaly standardy politické kultury dané doby. Ukázka šetrné práce s pojmy klientelismus a korupce viz László VÖRÖS, *Korupcia. Podoby jedného košateho fenoménu a možnosti jeho historického skúmania*, in: Peter Šoltés – László Vörös a kol., *Korupcia*, Bratislava 2015, s. 18–19, 30–31.

8 Úvahy o shlukování sociálních sítí s rozdílnými aktéry (uzly) a navzájem se lišícími liniemi jejich interakce (hranami) viz Tabea RABAFKA, *Model-Based Clustering of Multiple Networks with a Hierarchical Algorithm*, *Statistics and Computing* 34, 2024, Art. No. 32, s. 12–14; Termeh SHAFIE, *A Multiple Approach to Social Network Analysis*, *Journal of Social Structure* 16, 2015, Art. No. 1, s. 1–2.

Peněžní fondy a aktéři obhospodařující jejich čerpání měli pro existenci Hradu nezastupitelný význam z toho důvodu, že v rámci síťové architektury meziválečné společnosti přemostovali tzv. strukturální díry (mezery v komunikaci)⁹ mezi hradním clusterem a dalšími signifikantními clustery jako například politickými stranami, mediálními skupinami, podnikatelskými uskupeními či veřejnými spolky. Zjednodušeně řečeno, peníze vyplácené Masarykovými a Benešovými spolupracovníky funkčně propojovaly i ty skupiny (clustery) meziválečných aktérů, které by jinak postrádaly vůli kooperovat. Ambicí studie není tyto vazby rekonstruovat kvantitativně či graficky, byť i to by dochovaný materiál umožňoval. Inspirací je naopak práce historika Andream Enderlin-Mahra, který analyzoval korespondenční síť rakouské královské a císařské kabinetní kanceláře pro výzkum politické praxe i patronátních a klientelistických praktik.¹⁰ Podobně jako Enderlin-Mahr používá tato studie teoretická východiska síťové analýzy, aby kvalitativně (a nikoliv kvantitativně) porozuměla úloze peněžního klientelismu v aktérství meziválečného Hradu.

Proč hradní kruhy budovaly klientelistické sítě? Z jakého důvodu se vrhaly do dobrodružného mecenášství a štědrého sponzorování, které bez nadsázky vyžadovalo stamiliony meziválečných korun, optikou měnových poměrů dnešní České republiky miliardy korun? Jednoduchá odpověď by zněla, že tak činily z osobního přesvědčení, ze snahy pomáhat potřebným, z touhy budovat republiku a upevňovat občanskou společnost a z dychtivosti podporovat talentované jedince či důležité instituce. Dopřát sluchu bychom mohli také dobovým i pozdějším kritikům Hradu, kteří obviňovali Masaryka a Beneše z navigování politického systému skrze korupci a zneužívání veřejných peněz. Hradní klientelistické sítě alespoň zčásti naplňovaly všechny tyto narativy, jak nastíní první kapitola této studie zaměřená na terminologii. Avšak jejich hlavní účel spočíval jinde, jak ukáže analýza hradního peněžnictví, a jeho (dis)kontinuit s obdobím habsburské monarchie ve druhé a třetí

9 Nicoline SCHEIDEGGER, *Strukturelle Löcher*, in: Christian Stegbauer – Roger Häußling, *Handbuch Netzwerkforschung*, Wiesbaden 2010, s. 145–155; Andreas ENDERLIN-MAHR, *Kabinettskanzleidirektor Adolf Freiherr von Braun: Bürokratie und Patronage in der k. u. k. Kabinettskanzlei 1865–1899*, Disertační práce obhájená na Universität Wien, Wien 2023, s. 262–267.

10 Andreas Enderlin-Mahr nastínil základní kvantitativní parametry síťové interakce představitele kabinetní kanceláře (např. počet zúčastněných aktérů), avšak neprovedl kvantitativní analýzu ani vizualizaci sítě, viz tamtéž, s. 9–13, 50–66; TÝŽ, *Akteure und Netzwerke im Umfeld der k. u. k. Kabinettskanzlei*, in: Clemens Ableidinger – Peter Becker – Marion Dotter – Andreas Enderlin-Mahr – Jana Osterkamp – Nadja Weck (eds.), *Im Büro des Herrschers. Neue Perspektiven der historischen Politikfeldanalyse*, Göttingen 2022, s. 35–50 (zejména s. 42–49).

tí kapitole. Důraz je v těchto částech studie položen na prezidentův dispoziční fond, fungování dalších peněžních balíčků Hradu je pouze nastíněno.

Terminologický exkurz: hradní sociální síť a peněžní transfery

Hrad není pouhým označením místa (Pražského hradu) nebo ideologie, nýbrž nástrojem k pochopení historických procesů v jádru politického systému první Československé republiky.¹¹ Někteří historici s termínem hojně pracují, jiní zpochybňují, zda Hrad coby vlivová skupina vůbec existoval.¹² Optikou této studie Hrad nikdy nebyl oficiální aliancí ani pevně ohraničenou skupinou osob, ale shlukem volně propojených sociálních sítí.

Historici běžně propojují fenomén Hradu s peněžními transfery. Antonín Klimek zdůraznil, že Masaryk byl v jednání s penězi „grandseigneur“, mnoho jich „spotřeboval i potřeboval, též – a hlavně – na to, co chápal jako dobré účely“.¹³ Stanislav Polák ve své idealizované biografii Masaryka napsal: „Mnozí a mnozí přicházeli na Hrad se svými problémy a žádostmi, mnozí tam zaslali dopisy a odtud přijímali prezidentovy odpovědi.“¹⁴ Andrea Orzoff uvedla, že „valná většina dopisů došlých hradní kanceláři požadovala finanční podporu; jejich pisatelé se pohybovali od nemajetných k bývalým legionářům a dokonce bývalým senátorům“.¹⁵ Jitka Šosová ukázala, že hradní kruhy skrytě vyplácely podpory nakupováním obrazů „od občanů, kteří se ocitli v tíživé finanční situaci a jejichž osobní a majetkové poměry byly takové, že si pomoc zasluhovali“, jelikož „Masaryk zastával politický program i osobní přesvědčení sociální spravedlnosti“.¹⁶ Alain Soubigou argumentoval, že

11 Zejména Andrea ORZOFF, *Battle for the Castle. The Myth of Czechoslovakia in Europe, 1914–1948*, Oxford 2009; Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Díl 1, Praha 1996, s. 165–167.

12 Stanislav POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, Díl 6, Praha 2012, s. 136; Alain SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha – Litomyšl 2004, s. 268–270.

13 A. KLIMEK, *Boj o Hrad*, Díl 1, s. 71.

14 S. POLÁK, *T. G. Masaryk*, Díl 6, s. 53.

15 A. ORZOFF, *Battle for the Castle*, s. 124. Podrobnosti také Peter HEUMOS, *Die Arbeiterschaft in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Elemente der Sozialstruktur, organisatorischen Verfassung und politischen Kultur*, Bohemia 29, 1988, Nr. 1. s. 68–70.

16 Jitka ŠOSOŤOVÁ, *Sběratelství Pražského hradu jako sociální politika*, in: Milena Bartlová a kol., *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017, s. 57, 59.

Masarykova popularita nemálo vycházela „z jeho štědrosti“. Prezident „dobročinně pomáhal“ všude tam, kde to bylo potřeba.¹⁷

Zdaleka ne všichni historici hodnotili peněžní transfery Hradu kladně, někdy čistě z ideologických důvodů – skrze peníze šlo hradní politiky dehonestovat velice snadno. Učinil tak během německé okupace Rudolf Urban na příkladu propagačního fondu ministerstva zahraničních věcí (MZV), který se nacházel pod správou Benešova důvěrníka Jana Hájka a sloužil subvencování médií a novinářů. Urban chtěl ve své knize ukázat „obraz takové korupce tisku, jaká je možná právě jen v židovsko-demokratických státech“.¹⁸ Našel důkazy, že „úplatky“ činil i Masaryk, „který tak rád se dával označovati za filosofa na presidentském stolci“.¹⁹ O dekádu později navázali marxisté, například Václav Král: „Finanční možnosti Hradu [...] dovolovaly provádět špinavou korupční politiku, podplácení a kupování lidí v nejširším měřítku. Běžné bylo podplácení tisku, které Masaryk a Beneš prováděli již během první světové války.“²⁰

Peněžní transfery Hradu vzbuzují pozornost oprávněně. Optikou politické kultury po druhé světové válce překračovaly přípustné hranice. Dánský historik Peter Bugge napsal, že Masaryk a Beneš „měli k dispozici značné fondy, které extenzivně použili k zabezpečení svého vlivu.“ Intervenovali do politiky, někdy si „přímo kupovali sympatii nebo věrnost individuálních politiků či celých stran“.²¹ Americká historička Andrea Orzoff zase tvrdila, že díky hradním praktikám bylo Československo „mnohem více oligarchické nežli demokratické“.²² Bruce R. Berglund doplnil, že Masaryk čile podporoval občanskou společnost, a tato asistence se „neomezovala pouze na slova: když vykonával prezidentský úřad, rozděloval finanční dary...“²³

Nejnovější monografie zabývající se fenoménem TGM, kterou napsal Ivan Šedivý, peněžní transfery také promýšlí: „Šlo o částky vysoké i nepatrné, jimiž [Masaryk] lidem pomáhal, ale také si je zavazoval.“²⁴ Dokonce i Zdeněk Kárník, který jinak hodnotil hradní fenomén pozitivně, se nad zákulisními praktikami Masaryka

17 A. SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 280.

18 Rudolf URBAN, *Tajné fondy III. sekce z archivů ministerstva zahraničí Republiky česko-slovenské*, Praha 1943, s. 7.

19 Tamtéž, s. 94.

20 Václav KRÁL, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, Praha 1953, s. 132.

21 Peter BUGGE, *Czech Democracy 1918–1938. Paragon or Parody*, Bohemia 47, 2007, Nr. 1, s. 19.

22 A. ORZOFF, *Battle for the Castle*, s. 59.

23 Bruce R. BERGLUND, *Hrad a katedrála v moderní Praze. Touha po posvátnu ve věku skepse*, Praha 2021, s. 181.

24 Ivan ŠEDIVÝ, *T.G.M. K mytologii první československé republiky*, Praha 2022, s. 71.

pozastavil, zejména nad jejich „nepotismem“. Jedním dechem ale dodal, že to byl znak „demokracie té doby, která se (ještě) nedokázala odpoutat od monarchistických cítění a středověkých tradic“. Doplnil, že utvoření Hradu bylo nevyhnutelné. „Kdyby ho nebylo“, vzniklo by něco podobného, avšak „sotva tak demokraticky a natolik demokratické“.²⁵

Kárník tím až příliš nekriticky ospravedlnil nevábne rysy Masarykovy politiky. Možná se ale důrazem na neodvratnost vzniku hradního uskupení trefil do podstaty peněžních transferů Masaryka lépe nežli jiní. Ideologicky zaštitit hradní sociální síť a štedře disponovat penězi totiž bylo pro Masaryka nevyhnutelné. Občané požadovali, aby Masaryk vklouzl do bot bývalého císaře, dobře reprezentoval, tvářil se, že koná dobrodiní a rozdával peníze. Obdivovatelé Masaryka a Beneše coby vůdců zahraničního odboje chtěli cítit jejich pevnou ruku v domácí politice, což stálo mnoho peněz. Elity zase byly v intencích předlitavské politické kultury navyklé, že ústřední aktéři systému subvencují média a finančně podporují veřejně činné osoby. A jelikož Masaryk hned v počátcích nového státu odmítnul úlohu formální hlavy státu a toužil realizovat vlastní mezinárodní propagandu a budovat republikánskou společnost, nevyhnutelně se ocitnul ve vlastní pasti – pro svou velkorysou politiku potřeboval „sponzory“, zároveň ale musel subvencovat „klientelu“ mířící na Pražský hrad s nataženou dlaní. Pokud by na tuto hru nepřistoupil a nedovolil vznik klientelistických sítí, nenaplnil by očekávání populace, ani by nedostal vlastní ambicím.

Již před první světovou válkou byl klientelismus běžnou součástí fungování politických stran v českých zemích, jelikož jim legislativa nepřirrhkala žádné oficiální zdroje financování. Sháněly proto peníze u individuálních sponzorů a budovaly zájmové vazby do nepolitických sfér, včetně podnikatelského prostředí, kulturního života, školství a armády.²⁶ Finance byly nutně potřeba na udržování nakladatelských domů a médií coby stranických klientů.²⁷ Politické strany vytvářely ve svých volebních obvodech „klientelistické a jiné síť“ opírající se o důvěrníky prostředku-

25 Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, Díl 1, s. 416.

26 Josef TOMEŠ, *Nacionalismus a demokracie*, in: Eva Broklová – Josef Tomeš – Michal Pehr, *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, Praha 2008 s. 163–164; Jan MAŘICA, *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, Brno 2018, s. 69–71, 83.

27 Jiří MALÍŘ, *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, Díl 1, Brno 2005, s. 22–25; Eduard KUBŮ – Jiří ŠOUŠA, *Podnikání ve službách politické strany. Tiskařské a vydavatelské družstvo českých agrárníků Novina (1897–1938): Prameny, přístupy, interpretace*, Hospodářské dějiny 35, 2020, č. 2, s. 141–142.

jící kontakt s klientelou.²⁸ Pouze se neočekávalo, že by něco takového dělal po roce 1918 i prezident, když nebyl hlavou žádné politické strany.

Příkladem je agrární strana, volebně nejúspěšnější politické uskupení mezi válečného Československa. Agráři využívali oficiální zdroje financování v podobě členských příspěvků, subvencí od přidružených organizací a tzv. stranické daně. Tu musely odvádět osoby nominované na významné funkce spojené s honoráři (poslanci, senátoři, členové zastupitelstev či správních rad). Takto získané peníze by ale jen stěží postačovaly na udržování stranického aparátu, nákladné předvolební kampaně, propagaci a stranický tisk. Agráři proto akumulovali peníze neoficiálně. Získávali je ze zemědělského podnikání, od bankovních kruhů i od ministerstev a úřadů pod vlastní kontrolou. Veřejné peníze používali i na jiné účely, nežli stanovoval státní rozpočet. Příjmy plynuly také z úplatků za přerozdělování půdy během pozemkové reformy. Aby agráři snížili provozní náklady, využívali ke své činnosti státní budovy.²⁹

Hradní představitelé prováděli klientelistickou hru stejně dobře a s podobnými ambicemi jako mnoho politických stran. Dokonce i klienti některých stran byli prodlouženou rukou hradních sítí, jak šlo dobře pozorovat u národních socialistů a jejich přidružených legionářských organizací a tiskovin.³⁰ Mnoho oficiálně nestranických médií ve skutečnosti financoval Hrad a zařadil je do svých vlivových sfér,³¹ jako tomu bylo u Národního osvobození či Tribuny.

Hradní klientelistické sítě se centrovaly kolem několika loajálních spolupracovníků Masaryka a Beneše, kteří pečovali o peníze, doporučovali jejich rozdělování a prováděli konkrétní transakce. Instrukce od nich přebíraly další osoby. Měly za úkol peníze doručovat, anebo s nimi důvěrně nakládat dle „naznačených“ či „určených“ účelů. Klientelistické sítě podpíral hradní „zpravodajský“ aparát budovaný hned po několika osách. Hradní „patroni“ se opírali o „sponzory“ ze soukromého

28 Eduard KUBŮ – Jiří ŠOUŠA – Barbora ŠTOLLEOVÁ a kol., *Za německou hroudu a zrno. Agrární hnutí Němců v českých zemích období habsburské monarchie: od hospodářských společností, odborných i politických spolků a exkluzivních politických reprezentací k agrárnímu stranictví (1848–1918)*, Praha 2023, s. 372–374 (recenze ČČH 122, 2024, č. 2, s. 399–403).

29 Matej HANULA, *Neoficiálně zdroje financovania agrárnej strany na Slovensku v období medzi dvomi svetovými vojnami*, in: László Vörös a kol., *Politická korupcia na území Slovenska a Čiech v 19. a 20. storočí*, Bratislava 2020, s. 201–204, 216; Dušan UHLÍŘ, *Republikánská strana venkovského a maloroľníckeho ľudu 1918–1938. Charakteristika agrárneho hnutia v Československu*, Praha 1988, s. 117–127.

30 Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, Díl 2, Praha 2002, s. 336–337.

31 TYŽ, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, Díl 1, Praha 2000, s. 331–332.

i veřejného sektoru, kteří obstarávali peníze z anonymizovaných zdrojů pro saturování mnoha „klientů“ dožadujících se podpor.

Institucionálním jádrem hradních sítí byly KPR, MZV, vybraná média, politické strany, veřejné instituce, průmyslové koncerny a finanční instituce. Integrovány byly i latentně konkurenční úřady jako Předsednictvo ministerské rady (PMR, de facto úřad vlády), poskytující peníze. Jednou šlo o zpravodajské, podruhé o lobbistické a do třetice o klientelistické sítě, čímž ovšem není jejich výčet zdaleka ukončen. Existovalo vícero personálních sítí vázaných k vlivným aktérům. Například úředníci Přemysl Šámal, Josef Schieszl, Karel Strnad či Vasil Kaprálek Škrach měli všichni dobrý přístup k prezidentovým penězům.³² Každý z nich se ale specializoval na jiný typ transakcí a budoval si kontakty na rozdílné klienty a sponzory.

Jádroví aktéři Hradu byli symbolicky propojeni s osobami Masaryka a Beneše. Vyhybali se otevřeným konfliktům, rivalita mezi nimi ale existovala. Příkladem je novinář Ferdinand Peroutka, který býval pověřován předáváním peněz vybraným klientům. Měl blízko k Masarykovi, Benešovo okolí mu ovšem nevěřilo: „Benešův štáb byl se mnou někdy velmi nespokojen (nevím, jak Beneš sám). Poprvé proti mně tento štáb zosnoval kampaň už roku 1922 nebo 1923 [...] Nakonec z toho nic nebylo, ovšem, ale Benešův štáb mne začal pokládat za nespolehlivého.“ Peroutka kritizoval především vyššího úředníka MZV Jana Hájka, architekta Benešovy zpravodajské a propagační sítě.³³

Jindy přišel za kancléřem Šámalem diplomat Václav Girska (1875–1954), aby vyprávěl „o domnělé detektivní kanceláři přednosta Hájka“. Beneš tuto kritiku odmítnul, Šámal ale prohlásil: „Já se své strany bohužel tak úplné jistoty ve příčině pana Hájka a jeho lidí bych neměl.“³⁴ Nedůvěřivě Šámal hodnotil také osoby shromážděné kolem Masaryka během prezidentových pobytů v Lánech a jinde v republice. Šámalovi vadil zejména Masarykův literární tajemník Škrach,³⁵ jehož aktivity nabyly „charakteru soukromého zpravodajství“.³⁶ Šámal viděl ve Škrachovi „anonymního činitele, za jehož omyly a chyby musí po případě presidentská kancelář

32 Více k fungování KPR Dagmar HÁJKOVÁ, *Počátky prezidentské kanceláře*, in: Jan Hájek – Dagmar Hájková – František Kolář – Vlastislav Lacina – Zdenko Maršálek – Ivan Šedivý, *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*, Praha 2008, s. 163–178.

33 J. FIRT, „Hrad“ a časopis *Přítomnost*, s. 8.

34 Archiv Kanceláře prezidenta republiky, fond Kancelář prezidenta republiky (dále jen AKPR, f. KPR), protokol T, sign. T 316-21, kart. 39, *Záznam KPR*, 9. 10. 1926.

35 A. SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 266–267.

36 NA, f. AS, kart. 1, Kap. 2: „Hrad“ a kdo byli protihradní, s. 62.

před neinformovanou veřejností odpovídat“.³⁷ Zadostiučinění dosáhnul Šámal v prosinci 1935, když nově zvolený prezident Beneš rozhodnul, „že nebude udržovati kdysi zřízenou kancelář zpravodajskou odborového rady Škracha. Považuje ji za zbytečnou a souhlasí s názorem kancléře, dokonce i za škodlivou.“³⁸

Spolupracovníci Masaryka a Beneše nebyly jednotní v intencích, ani v realizaci svých plánů. Nikdy proto neexistoval jen „jeden“ Hrad. Jednalo se o shluk mnoha sociálních sítí, které vznikaly po separátních, avšak provázaných osách, z nichž zpravodajské a klientelistické patřily k důležitějším. Těžko mohlo být v sílách Masaryka a Beneše tuto propletenou pavučinu navigovat či kontrolovat. Každá síť byla centrována trochu jinde a budována s odlišným účelem. Je v podstatě jedno, zda pro pojmenování jejich shluku použijeme slovo „Hrad“, jak učinili – nikoliv náhodou – Masarykovi odpůrci a pokračovali v tom historikové, anebo zvolíme jiný termín, který by nebyl ideologicky zatížen. Navzdory rivalitě jednotlivých uzlů (aktérů) těchto sítí byl jejich celek robustní. Zejména proto přetrval Hrad celé meziválečné období, byť jeho vlivový potenciál kolísal.³⁹

Peněžní transfery Hradu: motivace a (dis)kontinuity

Po skončení první světové války nežili Masaryk ani Beneš okázale, byť vyložené skromně také ne. Korespondovalo to s jejich habitem a navíc nechtěli budit pozornost přepychem. Vskrytu však prováděli objemné transakce za nejrůznějšími účely. Někdy postupovali těžkopádně, zejména pokud svěřovali odpovědnost osobám mimo svůj užší kruh. Když chtěl Masaryk předat peníze Jaroslavu Stránskému (1884–1973) na Národní stranu práce, úkolem byl pověřen Peroutka: „...a to bylo poprvé a snad naposled v mém životě, když jsem měl milion v kapse. V bankovkách. Což představovalo obě kapsy nacpané. Bylo to ovšem tajné...“⁴⁰ Masarykovu zbrklou kritizoval i Beneš, jenž byl svou povahou nabádán k většímu taktizování.⁴¹

37 Tamtéž, s. 70.

38 AKPR, f. KPR, protokol T, sign. T 978-35, kart. 183, Záznam KPR, 19. 12. 1935.

39 A. KLIMEK, *Boj o Hrad*, Díl 1, s. 174–175.

40 Ferdinand PEROUTKA, *Deníky, dopisy, vzpomínky*, Praha 1995, s. 162. Vlastimil Klíma spojenský s Československou národní demokracií vzpomínal, že Masaryk věnoval Stránskému na Národní stranu práce dokonce 2 miliony Kč. J. MAŘICA, *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 32–33.

41 Milada ČERVINKOVÁ – Libuše OTÁHALOVÁ, *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943*, Sv. 1, Praha 1966, s. 91.

Celkově se Beneš zákulisnímu financování nevyhýbal, pouze chtěl být diskretní. Transakce anonymizoval a diverzifikoval mezi mnoho bankovních kont s neurčitými názvy dle roků založení (19, 33), svátků (Vánoce), lokalit (Křivoklát, Slezsko) či událostí (Europa, Particité).⁴²

Hradní představitelé se často pohybovali skutečně na „tenkém ledě“. Nebyli však svými životními zkušenostmi od vstupů do šedé zóny odrazováni. Po roce 1918 Masaryk sice veřejně proklamoval „odrakouštění“, tedy institucionální a občanskou transformaci monarchie v republiku,⁴³ v disponování s penězi ale pragmaticky navázal na praxi vídeňských politiků, konkrétně na tradici předlitavských vládních dispozičních fondů.

Typické bylo, že předlitavské vládní dispoziční fondy, dotované ze státního rozpočtu, nepodléhaly dle zákona o Nejvyšším účetním dvoru (Oberste Rechnungshof) účetním kontrolám. To samé platilo pro dispoziční fond československého ministerského předsedy, jelikož „zákonitě povolené dispoziční fondy vlády“ nebyly na rozdíl od jiných položek státního rozpočtu podřízeny doзору Nejvyššího účetního kontrolního úřadu (NÚKÚ).⁴⁴ Karel Engliš podal následující vysvětlení: „Z kontroly jsou vyjmuty *dispoziční fondy*, totiž rozpočtové částky s účelem politickým, vnitřním anebo zahraničním, jako takové označené, a k volnému bezkontrolnímu použití vyhrazené vládě, nebo určitým orgánům jejím (ministerský předseda, ministr zahraničí).“⁴⁵ Historik Luboš Velek napsal o dispozičním fondu předsedy vlády Eduarda Taaffeho (1833–1895), že sloužil „ke korupci, podplácení novinářů apod. Schválení, resp. neschválení dispozičního fondu proto bylo pochopitelně vnímáno jako hlasování o důvěře vlády svého druhu.“ Peníze ve vládních dispozičních fondech ovšem nepocházely pouze ze státního rozpočtu. Darovaly je také různé „sponzoři“, jak kriticky poznamenal v roce 1914 Engliš, tehdy poslanec moravského zemského sněmu: „Není žádným tajemstvím, že mívají vlády všech států příjmy neúčtované za udělování různých výsad a vyznamenání, příjmy, které mají charakter darů pro stát a rozmnožují zpravidla dispoziční fond.“⁴⁶

Masaryk mechanismy předlitavských vládních dispozičních fondů dobře znal ze svého poslaneckého působení v říšské radě. Věděl, jak předsedové vlády po-

42 MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Edvard Beneš (dále jen f. EB), sign. R 8-3, kart. 93, i. č. 464, Revi-ze vyúčtování.

43 Deklarativní vs. praktické provádění odrakouštění viz Jan HÁLEK, „Československá revoluce 1914–1918“ jako pokračování sporu o smysl českých dějin, ČČH 119, 2021, č. 1, s. 107, 131.

44 140/1866 RGBl. (Reichsgesetzblatt), § 8; 175/1919 Sb., § 5.

45 Karel ENGLIŠ, *Soustava národního hospodářství*, Sv. 2, Praha 1938, s. 285.

46 Jaroslav KOLÁŘÍK, *Peníze a politika. Karel Engliš, bojovník o stabilisaci*, Praha 1937, s. 102.

užívají dispoziční fond, aby „korumpovali“ tisk a politiky.⁴⁷ V očích Masaryka (a Beneše) byl význam dispozičních fondů pro „realpolitik“ umocněn během první světové války. Ubezpečili se tehdy, že velká politika je nákladná a netransparentní. Trochu jako samoukové si osvojovali umění propagandy a diplomacie. Zdokonalovali se v dovednostech, jak získávat peníze lobbingem od soukromníků i zájmových skupin.⁴⁸

Historici Dagmar Hájková a Ivan Šedivý trefně poznamenali, že během odboje proti monarchii peníze „patřily k nejčastěji skloňovaným slovům v Masarykově a Benešově korespondenci“. Dodali, že Masaryk nabádal Beneše, „aby držel informace o financích v tajnosti, protože právě v této oblasti mohou vznikat největší nedorozumění“.⁴⁹ Skryté shromažďování peněz, subvencování tiskovin a diskrétní platby vlivným spojencům byly dle historiků Eduarda Kubů a Jiřího Šouši standardními metodami Masarykova odboje. Toto chování „přešlo ‚do krve‘ i meziválečné československé diplomacie“. Takové postupy totiž „přinášejí své výsledky“.⁵⁰ Také proto se Masaryk v únoru 1919 zklamaně svěřil Benešovi, že v nově vzniklém Československu má existovat dispoziční fond pouze pro předsedu vlády, a nikoliv také pro prezidenta: „Bez dispos[ičního] fondu nemohl bych existovat.“⁵¹

Hradní klientelismus tedy vyrůstal na dobrých základech, bylo na co kontinuuálně navazovat. Motivace k peněžním transferům přitom nebyly jen politické, ale i kulturní a sociální. Již před válkou Masaryk coby profesor finančně pomáhal studentům.⁵² Považoval dobročinnost za povinnost, jak prohlásil roku 1933 spisovateli Emilu Ludwigovi (1881–1948): „Stydím se před žebrákem a před každým prosebníkem, cítím se zvláštním způsobem ponížen. Dám, oč mě prosí, abych se

47 Jurij KRÍŽEK, *T. G. Masaryk a česká politika. Politické vystoupení českých „realistů“ v letech 1887–1893*, Praha 1959, s. 237; Bohumil NUSKA – Jiří PERNES, *Kafkův proces a Švihova aféra*, Brno 2000, s. 18–19; Tomáš G. MASARYK, *Politika vědou a uměním. Texty z let 1911–1914*, red. Jana MALÍNSKÁ, Praha 2011, s. 391–392.

48 Dagmar HÁJKOVÁ, „Naše česká věc“. *Češi v Americe za první světové války*, Praha 2011, s. 82–86; Karel PICHLÍK, *Bez legend: zabraniční odboj 1914–1918. Zápas o československý program*, Praha 1991, s. 56–57.

49 *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1914–1918*, eds. D. HÁJKOVÁ – I. ŠEDIVÝ, Praha 2004, s. 19.

50 Eduard KUBŮ – Jiří ŠOUŠA, *T. G. Masaryk a jeho c. k. protivníci. Československá zabraniční akce ženevského období v zápase s rakousko-uherskou diplomacií, zpravodajskými službami a propagandou (1915–1916)*, Praha 2015, s. 118.

51 Dopis Masaryk – Beneš, 25. 2. 1919, cit. dle: *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918–1937*, eds. Dagmar HÁJKOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ – R. VAŠEK, Praha 2013, s. 83.

52 A. SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 282.

zbavil živého mementa našich nedokonalých poměrů sociálních. Vykupuju se. Špatné svědomí.“⁵³

Kancléř Šámal pronesl roku 1937 pro Československý rozhlas následující: „Před presidentem [Masarykem] stojí úředník jeho kanceláře a podává zprávu. Mezi spisy je také řada žádostí o výpomoci v neštěstí, nouzi, nemoci. Úředník referuje, referuje, ale váhá s návrhem. V hnědých očích presidentových hraje úsměv, má patrně radost z rozpaků úředníkových. ‚Tak kolik?‘, táže se konečně president. O otázce, že se má dát, se ani nemluvilo! A tak plynuly statisíce a miliony za ta léta, aniž kdo o tom věděl, a mírnily lidské neštěstí a bídu.“⁵⁴ Masarykova archivářka Anna Gašparíková (1896–1987) vzpomínala na odměnu od prezidenta. Když poděkovala, dostalo se jí odpovědi: „Nemluvte z cesty, jaký pak velký dar. Dříve jsem rozdál, co jsem měl. Kdybych měl víc ještě teď, to by ste viděli, co bych já pro vás všechny udělal.“⁵⁵

Podobná svědectví byla bezpochyby součástí Masarykova kultu vznikajícího již během jeho života.⁵⁶ Ať už ale Masaryk vystupoval při rozdávání peněz autenticky či nikoliv, po roce 1918 se ocitnul v pozici, kdy tak činit musel. Poskytování penzí a darů z milosti totiž bylo zakotveno přímo do ústavy jako jedna z prezidentských pravomocí, byť šlo o monarchistický relikt.⁵⁷ Důvodová zpráva KPR z roku 1926 situaci dobře vystihla: „Obyvatelstvo hledá u prezidenta republiky krajně často pomoc také ve věcech nespadajících do jeho oboru působnosti.“⁵⁸ Hovory s TGM, mediální produkt komunikující prezidentovy názory veřejnosti, naznačují, jak se Masaryk po nástupu do funkce „musel smířit s těmi strážemi dole, s parádami, recepce, a vši tou reprezentací; co dělat, říkám někdy, to patří ke kšeftu.“⁵⁹ Nedílnou součástí reprezentace přitom tvořily peněžní transfery.⁶⁰

53 Jiří KOVTUN, *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*, Praha 2005, s. 637.

54 Přemysl ŠÁMAL, *V jeho blízkosti*, in: T.G.M. jak jsme ho viděli, Praha 1948, s. 195.

55 Anna GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, *U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka*, Bratislava 1995, s. 241.

56 I. ŠEDIVÝ, *T.G.M.*, s. 68–69.

57 Emil SOBOTA – Jaroslav VOREL – Rudolf KŘOVÁK – Antonín SCHENK, *Československý prezident republiky. Státoprávní instituce a její život*, Praha 1934, s. 441.

58 AKPR, f. KPR, protokol O, sign. O 947, kart. 3, i. č. 11, Dopis KPR, 8. 9. 1926.

59 Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. Masarykem*, Díl 2, Praha 1931, s. 160.

60 MÚA AV ČR, AÚTGM, fond Ludmila Kloudová (dále jen f. LK), krab. 1, Záznam KPR, 20. 3. 1923; Tamtéž, Hospodaření s platem.

Hrad se stával rukojmím lidí, kteří prezidenta nahlíželi jako patrona, jak zdůraznil Masarykův spolupracovník Bedřich Hlaváč (1868–1936).⁶¹ Historik Peter Heumos problém vystihnul na příkladu memorand a deputací s žádostmi o peníze. Obyvatelstvo paternalisticky žádalo od hlavy státu, stejně jako dříve od císaře, řešení triviálních i vážných problémů. Heumos použil přílehlavý pojem „diktatura respektu“ (Diktatur des Respekts).⁶² Pokud by Masaryk hru na patrona a klienty narušil, delegitimizoval by u populace prezidentský úřad.

* * *

Minimálně stejně pevně jako na kontinuitách stál hradní klientelismus na diskontinuitách. Rysy převzaté z monarchie a zdokonalené během odboje byly umocněny a dovedeny do krajnosti. V rozporu s tradicemi bylo již to, že Hrad zčásti prorůstal struktury státní moci, zčásti je ale duplikoval – zatímco před první světovou válkou měl dispoziční fond pouze předseda vlády, nyní si jej zřídil neoficiálně také prezident (a později i ministr zahraničí).

Zahraniční propaganda, subvencování tiskovin a udělování podpor patřilo, stejně jako před rokem 1918, do kompetencí různých rezortů. Hradním představitelům to však nestačilo. Považovali tyto aktivity za příliš důležité, než aby do nich nezasahovali. Platilo to i pro sociální transfery chudým, které dlouho neměly v rámci státu silné zastoupení.⁶³ Takovéto – slovy politologa Jiřího Kunce – zanedbávání oficiálních „procedur a institucí“ ze strany Hradu překlenulo mnohé nestability a nejistoty nové republiky.⁶⁴ Činilo ale hradní sociální síť, nesystémový prvek, nenahraditelnými pro praktickou i symbolickou kontinuitu státu.

Dvojakost hradních sítí (kontinuita vs. diskontinuita / státotvornost vs. nesystémovost) lze vyčíst ze zákulisních jednání o veřejných sbírkách u příležitosti jubileí republiky a narozenin T. G. Masaryka. Jejich záměrem bylo přerозdělit peníze od obyvatel a podniků na občanské instituce a dobročinnost. „Jubilejní fondy“ jsou učebnicovým příkladem (dis)kontinuit s obdobím monarchie. Kontinuálně se odkazovaly k veřejným sbírkám u příležitosti císařových jubileí, fakticky ale byly novotou. Hrad totiž zajistil osvobození věnování od daní, což se v souvislosti s cí-

61 Bedřich HLAVÁČ, *Videňské vzpomínky*, ed. Vratislav DOUBEK, Praha 2021, s. 239.

62 P. HEUMOS, *Die Arbeiterschaft in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*, s. 68–70.

63 AKPR, f. KPR, sign. D 7765, kart. 257, i. č. 1483, Dopis MSP, 21. 12. 1920.

64 Jiří KUNC, *Stranické systémy v re/konstrukci. Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*, Praha 2000, s. 178.

sařskými sbírkami nikdy nepodařilo.⁶⁵ Jakmile byly bariéry proti uznání daňových úlev prolomeny, mohl Hrad na tento precedent navázat při hledání dalších „sponzorů“. Když roku 1921 slíbily české banky prostřednictvím Jaroslava Preisse (1870–1946) složit 5 milionů Kč na tzv. Publikační konto Přemysl Šámal pro diskrétní účely prezidentova okolí,⁶⁶ vyhradily si po vzoru jubilejních fondů, „aby dary tyto nebyly započítány do výměry zdaňovací“.⁶⁷ Kancléř Šámal přání bank prosadil skrze Bohumila Vlasáka (1871–1945), hradní kontakt na ministerstvu financí.⁶⁸

Zvyklosti předlitavské politické kultury vybízely k hromadění peněžních fondů, na což se hradní představitelé připravili nevšedními zážitky v ilegalitě během války. Tyto inspirační zdroje byly po roce 1918 propojeny a obohaceny o řadu nového. Nevšední symbolismus Masaryka a Beneše i jejich ohýbání pravidel demokratické hry, to vše umocnilo diskontinuity hradního klientelismu. Peněžní transfery Hradu nakonec dosáhly tak ambiciózních rozměrů, že oscillovaly na samé hranici společenské přípustnosti, jak ukáže následující kapitola.

Patroni, sponzoři a klienti: finanční systém Hradu a „černé“ fondy

Československá legislativa nepočítala s tím, že by kromě položek na reprezentaci a domácnost disponovala hlava státu po vzoru předsedy vlády rozsáhlejším „černým“ balíčkem, jak se dobově nazývaly anonymizované (dispoziční) fondy nepodléhající účetním kontrolám.⁶⁹ A už vůbec se nekalkulovalo se vznikem celé soustavy „černých“ rozpočtových položek Hradu k volnému disponování. Přesto se tomu tak stalo, v nemalé míře kolektivním úsilím Hradu při hledání „sponzorů“. Hradní klientelistické sítě poháněl robustní finanční systém, který lze rozdělit do tří skupin:

1) „Soukromé peníze“ vyplývající ze samotné funkce prezidenta republiky. Zejména šlo o plat a reprezentační paušál sestávající z několikamilionových obnosů ročně na vedení domácnosti. Masaryk těmito penězi financoval své rodinné fondy a podporoval klienty.

65 Jan HÁLEK (ed.), „Příspěť může každý.“ *Národní fond Masarykův a oslavy 70. narozenin prezidenta T. G. Masaryka*, Praha 2018, s. 8–13.

66 Archiv Národního muzea (dále jen ANM), fond Vlastimil Klíma, kart. 1, i. č. 13, Hrst vzpomínek na politiku mezi dvěma válkami, s. 115.

67 AKPR, fond Přemysl Šámal, sign. 81-21, kart. 10, Dopis Preiss – Šámal, 28. 1. 1921.

68 Tamtéž, f. KPR, protokol T, sign. T 51-21, kart. 29, Dopis Šámal – Vlasák, 16. 3. 1921.

69 Jaroslav KOLÁŘÍK, *Příruční slovník politický a hospodářský*, Sv. 1, Praha 1937, s. 325.

2) „Státní peníze“ plynoucí ze státního rozpočtu, nepodléhající ale účetním kontrolám (propagační fond MZV a paušál KPR). De facto se jednalo o dispoziční fondy vázané na chod hradních institucí (KPR, MZV), šlo je ovšem použít také pro hradní klientelu. Informace o čerpání těchto peněz nebyly s veřejností ani zákonodárci sdíleny.

3) „Veřejné peníze“ uložené v několika skrytých fondech. Čerpání bylo zveřejňováno jen zčásti. Informace o největších transakcích nelze vyčíst ani z interního hradního účetnictví, protože byly anonymizovány. Kromě jubilejních fondů do této skupiny náleží prezidentův neoficiální dispoziční fond, tzv. legionářský fond i drobnější fondy, jejichž účely nelze snadno odhalit.

Uvedené rozčlenění na soukromé, státní a veřejné peníze používali spolupracovníci Masaryka a Beneše. Když Masarykův právní zástupce František Veselý posílal NÚKÚ účetnictví správy domu prezidenta k revizi, odlišil „soukromé hospodaření“ od účtů, „které by se dotýkaly peněz státních nebo veřejných“.⁷⁰ Zaměstnanec KPR Strnad zase striktně odděloval soukromé peníze prezidentů od jejich veřejných fondů,⁷¹ s nimiž ale hlavy státu také nakládaly dle vlastního uvážení. Očekávalo se, že tak budou činit s ohledem na veřejné zájmy, nikdo je v tom ovšem nekontroloval.

Příjmy fondů pohánějících hradní klientelistickou síť činily za celé meziválečné období kolem půl miliardy korun (Tabulka 1). Odhad je to přibližný, nemalá část prezidentova platu a paušálu připadla na Správu domu prezidenta (tj. domácnost) a nešlo s ní klientelisticky disponovat. Jen někdy jsou zakalkulovány úroky z uložení peněz, které také generovaly příjmy. Nepřesné je zejména vyčíslení propagačního fondu MZV – nejsou známy úroky ani údaje o některých letech. Beneš navíc část peněz přeposílal na Masarykův dispoziční fond vyčíslený v tabulce separátně. Kolonka „další zdroje“ uvádí ty části jubilejních fondů (1920, 1928 a 1930), které ze sbírek zůstaly k dispozici pro přerozdělení Hradem. Nemálo peněz z Národního fondu Masarykova (NFM, 1920) spravovala KPR, což generovalo vysoké úroky zanesené do tabulky. „Další zdroje“ rovněž zahrnují odhad zbytku „revolučního fondu amerického“ z odboje (1919), který nesměřoval na Masarykův dispoziční fond. V této kategorii jsou vyčísleny také dary českých bank na Publikační konto Přemysl Šámal (1921), ovšem bez úroků. Následující část studie analyzuje „sponzoring“ uvedených fondů. Dílčím způsobem je nastíněna také jejich „klientela“.

70 ANM, fond František Veselý (dále jen f. FV), kart. 49, i. č. 3932, Koncept dopisu Veselý – Fürst, [1924].

71 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-23-48d, kart. 552, i. č. 304, Vyúčtování veř. i soukrom. peněz.

Tabulka 1: Přehled příjmů soukromých, státních a veřejných fondů Hradu, 1919–1938.

Rok	Soukromé peníze		Státní peníze		Veřejné peníze				NFM (úroky)	Celkem
	Plata paušál prezidenta	Paušál KPR	Propagační fond MZV	Dispoziční fond prezidenta	Legionářský fond (s úroky)	Další zdroje				
1919	1 000 000	0	5 977 043	6 075 059	0	5 000 000	0	0	18 052 101	
1920	1 000 000	0	?	4 129 965	0	48 000 000	0	0	53 129 965	
1921	3 000 000	1 000 000	?	2 071 488	0	5 000 000	846 795	0	11 918 283	
1922	3 000 000	1 000 000	?	9 046 969	0	0	1 725 960	0	14 772 928	
1923	3 000 000	1 000 000	?	5 22 913	0	0	1 626 074	0	6 148 987	
1924	3 000 000	800 000	?	6 171 778	0	0	1 839 195	0	11 810 973	
1925	3 000 000	750 000	?	6 929 965	0	0	1 637 273	0	12 317 238	
1926	3 000 000	750 000	7 824 394	8 610 580	0	0	1 078 060	0	21 263 034	
1927	3 000 000	750 000	7 100 000	6 390 472	0	0	1 065 687	0	18 306 158	
1928	3 000 000	1 000 000	14 000 000	14 255 818	0	22 250 000	919 226	0	55 425 045	
1929	3 000 000	1 000 000	14 000 000	7 524 918	0	0	1 286 888	0	26 811 806	
1930	3 000 000	1 000 000	14 000 000	9 736 280	0	31 000 000	673 078	0	59 409 357	
1931	3 000 000	1 000 000	14 000 000	11 776 959	0	0	638 228	0	30 415 187	
1932	3 000 000	950 000	12 500 000	9 426 508	0	0	416 897	0	26 293 405	
1933	2 500 000	800 000	10 000 000	7 792 142	33 175 380	0	404 072	0	54 671 594	
1934	2 500 000	600 000	10 000 000	4 580 403	970 000	0	358 184	0	19 008 587	
1935	2 500 000	600 000	10 000 000	2 775 349	970 000	0	316 259	0	17 161 608	
1936	2 500 000	600 000	10 000 000	3 452 410	884 036	0	274 888	0	17 711 333	
1937	2 500 000	600 000	10 000 000	4 033 371	880 987	0	248 593	0	18 262 951	
1938	2 700 000	800 000	20 000 000	1 935 471	880 000	0	249 724	0	26 565 195	
Celkem	53 200 000	15 000 000	159 401 436	127 238 817	37 760 403	111 250 000	15 605 079	0	519 455 735	

Zdroj: Přehled sestaven dle výpisů z bankovních kont a interního účetnictví Masaryka a Beneše (AKPR, AMZV a MÚA AV ČR, AÚTGM).

Československý prezident dostával značné subvence ze státního rozpočtu coby své „soukromé peníze“. Kromě „platu“ mu náležel „reprezentační paušál“ (rozpočtová položka „úřední výdaje“). Prameny někdy označují tento paušál termínem „dispoziční fond“,⁷² což je zavádějící, jelikož Masaryk si neoficiálně zřídil ještě další, mnohem bohatší „dispoziční fond“ (viz níže). Prostředky z reprezentačního paušálu sloužily k financování Správy domu prezidenta (domácnosti). Vedle toho byly společně s částí prezidentova platu používány na ty transfery klientům, které byly považovány za soukromé (subvence rodině nebo osobám, jejichž obdarování nezapadalo do agendy žádného fondu Hradu).

Spadala sem podpora oné dívky o berlích z Klecan, jejíž příběh posloužil za prolog této studie. Masarykova dcera Alice (1879–1966) dostávala měsíční „plat“, přechodně i syn Jan (1886–1948). Měli proplaceno ošacení, cestování a drobné výdaje. Dcera Olga (1891–1978), která pobývala ve Švýcarsku, získávala namísto platu výpomoc a peníze na propagandu.⁷³ Právní zástupci Masaryka rozdělily prezidentovy příbuzné na „rodinu“, „skutečné příbuzné“, „pochybné příbuzné“ a cizince, „kteří se hlásí jako příbuzní“. Všichni dostávali podpory. Zatímco rodina obdržela až desetitisíce korun ročně, cizinci nižší stovky korun. Úředníci za tímto účelem pořizovali rodokmeny a dohledávali příbuzenské vazby.⁷⁴ Tento systém nápadně připomínal apanáže císařské rodině a byl svým způsobem „rodinnou“ klientelickou sítí.

KPR poukazovala šekovému kontu Poštovní spořitelny více než tři čtvrtiny reprezentačního paušálu na domácnost, zbytek byl posílán na Masarykův soukromý účet „Lány“ u Živnostenské banky pro výdaje na dopravu, veřejné události, podpory, čestné dary, umělecké předměty a volné disponování.⁷⁵ Jelikož Masaryk směřoval na účet také svůj plat a vykazoval jej v daňových přiznáních,⁷⁶ úředníci chtěli prezidentovy osobní peníze nějak oddělit od reprezentačního paušálu. V rámci účtu proto Strnad v dubnu 1923 neformálně zřídil „fond pro mimořádnou repre-

72 AKPR, f. KPR, protokol O, sign. O 947, kart. 2, i. č. 11, Přípis KPR, 4. 9. 1919.

73 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-23-48h, kart. 552, i. č. 308, Výsledek hospodaření v r. 1924.

74 Tamtéž, f. LK, krab. 1, Podpory příbuzným T. G. Masaryka, Tamtéž, Dopis Strnad – Veselý, 16. 6. 1932.

75 Tamtéž, sign. R-2-12d, kart. 371, Záznam Domácnost, 6. 3. 1923; Tamtéž, f. LK, krab. 1, Hospodaření s platem.

76 AKPR, f. KPR, protokol Sd, kart. 9, i. č. 70, Dispozice pro hospodaření s platem, nedatováno.

zentací“.⁷⁷ Účet Lány příležitostně suploval nedostatek peněz v jiných hradních fondech. Když se stal prezidentem Beneš, zvolil podobný model. Část financí ponechal domácnosti a zbytek – celý plat a díl paušálu – posílal na svoje osobní konto v Bance československých legií (Legiobance).⁷⁸

Prezidentův plat a reprezentační paušál zpočátku činily po 500 tisících Kč ročně, dohromady 1 milion Kč.⁷⁹ Dobově to bylo mnoho peněz. Plat ani paušál nepodléhaly účetním kontrolám a nebyly daněny. Zákon o přímých daních z roku 1927 sice zdanil dvě pětiny platu, nikoliv ale paušál.⁸⁰ Masaryk ani úředníci KPR nebyli s penězi spokojeni. Vydržování domácnosti na Pražském hradě i jinde v republice bylo nákladné. Prezident navíc z platu a paušálu uděloval subvence.⁸¹ Již roku 1920 proto zahájila KPR šetření, zda mají hlavy státu ve Francii, Švýcarsku a USA kromě platu ještě separátní dispoziční fondy dotované ze státního rozpočtu. Lákavý model byl nalezen ve Francii – prezident nevydržoval vlastní dispoziční fond, měl jej ovšem ministr zahraničních věcí, který dle potřeby poskytoval prostředky prezidentovi.⁸² Právě tento model měl být později prosazen i v Československu.

Myšlenku prezidentova oficiálního dispozičního fondu nešlo v politickém zákulisí obhájit. Hledalo se proto jiné řešení. Úředníci KPR jednak lobbovali za navýšení prezidentova platu a paušálu, aby se domácnost a vyplácení darů dostaly do „černých čísel“, jednak navrhli sociální fond zařazený do rozpočtu KPR (viz níže). Ministerský předseda Vlastimil Tusar souhlasil s obojím.⁸³ Prezidentův plat byl navýšen dvojnásobně a paušál čtyřnásobně, takže od roku 1921 Masaryk dostával 3 miliony Kč. Během velké hospodářské krize došlo k mírnému snížení na 2,5 milionu Kč, i tak ale šlo o vysokou částku. Drobné navýšení na 2,7 milionu Kč nastalo až v závěru Benešovy éry (1938).⁸⁴

77 ANM, f. FV, kart. 49, i. č. 3932, Rukopisné poznámky k fondům, [1924]; MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-23-48e, kart. 552, i. č. 305, Vyúčtování ke dni 1. 5. 1923.

78 Tamtéž, kart. 5, i. č. 53, Dopis Strnad, 23. 1. 1936.

79 93/1918 Sb.

80 NA, fond Ministerstvo financí 1918–1945 (dále jen f. MF), kart. 1461, č. j. 179043-39, Vysvětlivky, 1927.

81 AKPR, f. KPR, sign. D 7765, kart. 257, i. č. 1483, Záznam KPR, 6. 7. 1920.

82 Tamtéž, sign. D 1276, kart. 20, i. č. 301, Dopisy od vyslanectví ČSR: Washington, 16. 8. 1920; Bern, 20. 12. 1920; Paříž, 11. 2. 1921.

83 Tamtéž, protokol O, sign. O 947, kart. 2, i. č. 11, Přípis KPR, 21. 8. 1919.

84 *Státní rozpočet Republiky československé pro rok 1934*, Praha 1933, KPR, s. 13, 49; *Státní rozpočet Republiky československé na rok 1938*, Praha 1937, KPR, s. 7.

Prezidenti mohli používat část svého platu a paušálu klientelisticky z toho důvodu, že jim živobytí zajišťovaly také další příjmy. Měli nemalé honoráře za literární činnost. Masaryk obdržel v letech 1919–1937 téměř milion Kč, především od nakladatelství Orbis a Čin za válečné memoáry Světová revoluce.⁸⁵ Vláda mu navíc k sedmdesátinám udělila „čestný dar“ 10 milionů Kč.⁸⁶ Šlo o cenné papíry zúročené 4–6 % ročně k „zabezpečení rodiny páně presidentovy“. Vláda zvažovala i darování zemědělské usedlosti, Masarykovi ani kancléři Šámalovi se to ale nezamlouvalo.⁸⁷ Peníze z daru Masaryk navýšil a rozdělil na pět rovných dílů o nominální hodnotě 2,05 milionů Kč (po zdanění méně). Předal je v březnu 1923 následovně: tři díly dětem, jeden manželce a jeden manželům Benešovým. Úroky z každého dílu činily po zdanění 73 tisíc Kč ročně, což stačilo na komfortní život.⁸⁸

Dar od Masaryka pro Beneše přilil olej do ohně mediální kritice, že ministr zahraničí rozkradl sbírky krajanů v USA na zahraniční odboj během první světové války. Peníze si hradní představitelé po válce skutečně ponechali. Neučinil tak ale Beneš, nýbrž Masaryk se souhlasem vedení krajských organizací. Použil je na svůj neoficiální dispoziční fond (viz níže), což nemohl veřejně přiznat. A tak nad Benešem viselo nezasloužené podezření. Stal se zástupným terčem, veřejně obvinít přímo prezidenta nebylo přípustné. Aféra naplno propukla, když lidovecký politik Jan Šrámek (1870–1956) požadoval, aby Beneš předložil účty z odboje.⁸⁹ Beneš zveřejnil část svých daňových přiznání, pochybnosti tím ovšem nevyvrátil – vůbec mu neprospělo, že musel vysvětlovat dvoumilionový dar od prezidenta Masaryka.⁹⁰ Masaryk ohledně obviňování kolem „peněz, které obdržel z Ameriky“ poznamenal Šámalovi: „Lidé jsou tak hloupí [...] většina [mých] příspěvků jest uveřejněna v novinách, kdyby si je sečetli, museli by viděti, že sumy ty přesahují několikráte obnosy, které president od státu dostává.“⁹¹

85 NA, f. MF, kart. 1461, č. j. 179043-39, Daňová přiznání, Masaryk.

86 318/1920 Sb.; AKPR, f. KPR, protokol T, sign. T 1036-23, kart. 125, Pan president, daň z příjmu, 5. 7. 1923.

87 Tamtéž, protokol T, sign. T 355-21, kart. 1, Záznam KPR, 9. 9. 1921.

88 Tamtéž, Věnování p. presidenta (rozdělení), 28. 4. 1923; Tamtéž, Slečna Masaryková, daň z příjmu, 11/1923; Tamtéž, sign. T 1036-23, kart. 125, Daň z příjmu na r. 1923.

89 Frank Joseph HAJEK, *Catholics and Politics in Czechoslovakia, 1918–1929. Jan Sramek and the People's Party*, Disertační práce Emory University, Atlanta 1975, s. 206–207.

90 A. SOUBIGOU, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 272; Záznam KPR, 28. 4. 1923, cit. dle: Jan PACHTA – František NEČÁSEK – Eva RAISOVÁ (eds.), *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Praha 1953, s. 111.

91 AKPR, f. KPR, protokol T, sign. T 12-24, kart. 5, Záznam KPR, 15. 3. 1927.

Masaryk a Beneš byli zajištěni, majetek ale nehromadili. Pořídili si nemovitosti, ovšem spíše pro běžný život nežli investičně. Masarykova rodina postavila vilu v Bystrici na Slovensku, manželé Benešovi v Sezimově Ústí.⁹² Kalkulace domu v Bystrici ukazují, že jej stavěla Masarykova dcera Alice, s jednáními ale pomáhali úředníci KPR a účty platil prezident (dle údajů z let 1929–1932 poskytnul 1,897 milionů Kč, zatímco jeho dcera 454 tisíc Kč).⁹³ Masaryk si vedle toho nechal vytvořit síť fondů pro zaopatření příbuzných, včetně rodinného „dispozičního fondu“ pod správou dcery Alice. Celou tuto „infrastrukturu“ připravil František Veselý s asistencí Strnada. Po smrti Veselého o peníze pečovala jeho dcera Ludmila Kloudová-Veselá.⁹⁴ Na účtech měli Masaryk a Beneš v relaci ke svým vysokým platům malé obnosy, spíše statisíce nežli miliony. Masaryk během rozhovoru se svým tajemníkem Škrachem s čistým svědomím prohlásil: „Mám dva miliony – to jsou počestné peníze [...] potřeboval bych víc.“⁹⁵ Pohledem většiny obyvatel Československa to nicméně bylo pohádkové jmění.

Masaryk hradním klientům ze svého platu někdy také „půjčoval“. Většinou tak činil bezúročně, splácení bylo nejednou prominuto. Dle Kloudové-Veselé nešlo, „aby pan prezident T. G. Masaryk byl v dluhopisech [...] uveden jako věřitel vzhledem k tomu, že byl hlavou státu“. A proto „byl ve všech dluhopisech uveden na přání páně prezidentovo můj otec JUDr. František Veselý“.⁹⁶ Nejvyšší půjčku získal bývalý správce prezidentovy domácnosti Julius Kovanda, který dlužil těžko uvěřitelných 1,3 milionu Kč.⁹⁷

* * *

Hradní patroni disponovali také „státními penězi“ s pevně přisouzenou úlohou v rozpočtu KPR a MZV. Tyto balíčky byly naroveň dispozičnímu fondu předsedy vlády, anebo se mu svou povahou blížily. Nepodléhaly revizím NÚKÚ, popřípadě se nacházely ve zvláštním režimu účetnictví. Hradní představitelé platby z těchto

92 A. MARÈS, *Edvard Beneš od slávy k propasti*, s. 179.

93 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. LK, kart. 8, Na stavbu v Bystrici vyplaceno, 1929–1932; Tamtéž, Dopis Strnad, 17. 7. 1931.

94 Tamtéž, kart. 10, Zápisky Veselý, 11. 12. 1927; Tamtéž, f. TGM, sign. O-24-55, kart. 553, i. č. 352, Rodinné jmění.

95 Tamtéž, f. ÚTGM I, kart. 168, Poznámky Škrach, 19. 10. 1932.

96 AKPR, f. KPR, personální spisy, sign. T 1358-48, kart. 81, poř. č. 2744, Dopis Kloudová-Veselá, 20. 1. 1948.

97 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. LK, kart. 10, Strojopis (seznam půjček)..

fondů nezveřejňovali. Zkušenosti v odboji je ubezpečily, že čím méně je o transakcích známo, tím lépe pro všechny. Některé platby navíc přísné utajení žádaly již ze své povahy, například subvencování zahraničních novinářů a tisku.

První takový fond vzniknul při KPR během léta 1920. Měl sloužit sociálním potřebám, vláda jej odsouhlasila jako „paušál na veřejné a dobročinné účely dle volného uvážení prezidenta republiky“.⁹⁸ Transakce nebyly zveřejňovány, což se v kuloárech neobešlo bez kritiky. Poslanci z řad československých Němců kritizovali paušál jako císařský relikv: „Jest to převzato z Rakouska, kde císař uděloval takové almužny...“⁹⁹ Od českých národních socialistů zaznívaly výtky kvůli netransparentnosti: „Nás by zajímalo [...] kolika žadatelům, kteří se obrátili na pana prezidenta republiky nebo na jeho kancelář, bylo v různých jejich bolestech, stížnostech, hledání práva a spravedlnosti vyhověno, kolik žádostí pozitivně vyřízeno.“¹⁰⁰

Paušál vzbuzoval v politických kuloárech emoce, v kontextu hradních fondů však tvořil kouřovou clonu. Zpočátku čítal milion Kč ročně, KPR jej poprvé čerpala roku 1921. Jeho výše se měnila, během velké hospodářské krize dosahoval jen 600 tisíc Kč ročně. Mezi lety 1921–1938 připadlo na paušál celkem 15 milionů Kč. Používán byl v synergii s dalšími hradními fondy, jak naznačuje revize zpracovaná po Benešově rezignaci v říjnu 1938: „Některé částky byly určeny pro drobné podpory, jiné pro podpory větší, zejména korporacím. Šlo o korporace dobročinné, které příspěvků používaly k rozmnožení svých finančních sil k úlevě finančních nesnází jednotlivců, a během let vytvořila se praxe tak, že bývalo pamatováno zejména na vánoční příspěvky k vánočním nadílkám ve všech částech republiky a všem vrstvám občanstva.“¹⁰¹

Zřízením paušálu nebyly záměry KPR zcela naplněny. Kancléř Šámal si přál při rozpočtu KPR skutečně reprezentační dispoziční fond. Obzvláště aktuální to bylo roku 1927, kdy na Pražský hrad došlo mnoho „odůvodněných“ proseb, kterým nešlo „nevychvěti“. KPR lobbovala u ministra financí Engliš, ten ale transfer dalších peněz „ze státních prostředků“ zamítl.¹⁰² Šámal se snažil získat pomoc přímo od prezidenta. Poukázal, že je třeba zabezpečit prezidentský úřad i do budoucna, jinak každý Masarykův nástupce „po stránce peněžní bude úplným chudákem. Necht' jen pan president si vzpomene, kolik ročně vydá nad to, co obnáší podle zá-

98 AKPR, f. KPR, sign. D 7765, kart. 257, i. č. 1483, Dopis PMR – KPR, 17. 7. 1920.

99 Tamtéž, protokol O, sign. O 947, kart. 2, i. č. 11, Záznam KPR, 10. 11. 1920.

100 Tamtéž, Rozpočtový výbor, I. 10. 1928.

101 Tamtéž, f. KPR, sign. D 7765, kart. 257, i. č. 1483, Paušál, 14. 10. 1938.

102 Tamtéž, sign. D 8500, kart. 106, i. č. 893, Záznam KPR, 23. 2. 1927.

kona jeho služné, a to na věci, které se týkají účelů veřejných a dobročinných.“¹⁰³ Svůj záměr však u vlády neprosadil.

Větší úspěchy slavili hradní představitelé v další své baště, na MZV. Tam pozvolna vzniknul peněžní balíček k důvěrným účelům pro mezinárodní propagandu, na níž kladl Masaryk dle zkušeností z odboje velký důraz. Nadnesl to 23. prosince 1918 na vůbec první schůzi ministerské rady (vlády), které se po svém příjezdu do Prahy zúčastnil. Zdůraznil, že musíme „upravit styk se zahraničními listy, aby se za hranicemi nepřestalo o Čechách psát“. ¹⁰⁴ Vtisknul své ideje do samotných základů MZV, budovaných během Benešova pobytu na mírové konferenci v Paříži (1919). Beneš na Masarykovy koncepce navázal. Opíral se o lidi se zkušenostmi z odboje, především o Jana Hájka.¹⁰⁵

Beneš chtěl na MZV vlastní dispoziční fond.¹⁰⁶ Již z mírové konference v Paříži vysílal politikům do Československa signály, že potřebuje „anonymní“ peníze na propagandu a subvencování médií. Účetní uzávěrka z konference uváděla téměř 6 milionů Kč použitých na „výdaje povahy důvěrné“. Ve skutečnosti Beneš takto utratil 7,8 milionů Kč, rozdíl mu uhradil ze svých zdrojů Masaryk.¹⁰⁷ Benešovi spolupracovníci zkusili prosadit zvláštní fond na propagandu a zpravodajství již pro rok 1920.¹⁰⁸ To ale nebylo politicky průchozí. A tak byl za asistence Karla Engliše a Bohumila Vlasáka z ministerstva financí uzavřen kompromis, že MZV z různých rozpočtových položek vyčlení „důvěrné poukazy“ ke „zvláštnímu vyúčtování“.¹⁰⁹ Poukazy dostával k revizi výhradně Eduard Koerner (1863–1933), prezident NÚKÚ.¹¹⁰ Kontroloval tři druhy poukazů: 1) platby zanesené v úředních spisech, které ale MZV nemůže zpřístupnit, „aby při spisové manipulaci nedošlo k indiskrecím“; 2) platby prováděné dle ústních rozkazů bez podkladů ve spisech, avšak zanášené do hromadného soupisu, který lze Koernerovi předat; 3) platby bez jakkoliv

103 Tamtéž, protokol T, sign. T 12-24, kart. 5, Záznam KPR, 15. 3. 1927.

104 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. EB, sign. R 155-1, kart. 41, i. č. 136, Zpráva presidenta republiky Ministerské radě, prosinec 1918.

105 Jan HÁLEK, *Bedřich Štěpánek. Nepohodlný muž československé diplomacie*, Praha 2017, s. 54–55; Jindřich DEJMEK, *Diplomacie Československa*, Díl 1, Praha 2012, s. 36; TÝŽ, *Pražské ministerstvo zahraničí a sebe prezentace Československa mezi světovými válkami*, in: Věře Olivové ad honorem. Sborník příspěvků k novodobým československým dějinám, Praha 2006, s. 86–88.

106 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-1-34, kart. 352, Návrh na org. tisk. a inf. služby, 30. 7. 1919; Tamtéž, Dopis Císař – Beneš, 5. 8. 1919.

107 Tamtéž, sign. R-43-142cc, kart. 493, Záznam, nedatováno.

108 Tamtéž, f. EB, sign. R 157-6, kart. 87, i. č. 424, Organizace zpravodajské služby MZV, 20. 10. 1920.

109 Tamtéž, sign. R 186 A-2, kart. 74, i. č. 360, Referát Dra Reissera o poukazech, 26. 4. 1921.

110 Tamtéž, sign. R 8-6, kart. 93, i. č. 467, Poznámky, 20. 2. 1926

specifikovaného účelu, které Beneš na vyžádání Koernerovi ústně zdůvodní. Spolehlivě lze vyčísřit důvěrné poukazy za účetní rok 1926, kdy činily 7,8 milionů Kč. Následující rok šlo o 7,1 milionů Kč.¹¹¹

Benešovi se takto komplikovaný systém nezamlouval. Spokojen nebyl ani Koerner, který vzkázal, že „nestačí mu toliko soupis poukazů [...], nemá-li k tomu zároveň spisů“. Nelíbilo se mu také, že MZV přesouvá dotace na důvěrné účely z jednoho roku do dalšího, jak bylo běžné u vládních dispozičních fondů, nikoliv ale u dalších položek státního rozpočtu.¹¹² MZV se z této kritiky rychle poučilo a nedočerpané peníze začalo převádět Masarykovi na zahraniční propagandu v režii prezidenta (viz níže). Jakmile Masaryk prostředky obdržel, obratem je předal zpět Benešovi a Hájkovi, protože jeho účetnictví nikdo nekontroloval.¹¹³

Úspěch slavil Beneš při jednání o státním rozpočtu na rok 1928. Za podpory ministerstva financí a NÚKÚ prolobboval „fond pro službu zpravodajskou a propagační“ (zkráceně propagační fond), který nepodléhal účetním kontrolám.¹¹⁴ Oficiálně měl fond hradit „výdaje plynoucí ze vztahu k mezinárodním událostem a z obrany státních zájmů v cizině [...], k jichž řešení jest často třeba okamžitě větších prostředků...“ Vedle toho bylo formálním cílem podporovat mezinárodní mírové akce a umožnit účast na výstavách v cizině s hospodářským a propagačním významem.¹¹⁵ Peníze ovšem směřovaly také na klientelistické platby sloužící zájmům československé propagandy i hradních představitelů.

Propojení propagačního fondu na MZV s Masarykovými aktivitami je z archivních pramenů zjevné. Styčnou osobou v transakcích byl literární tajemník Škrach, kromě něho spravovali peníze Karel Strnad a Josef Schieszl z KPR.¹¹⁶ Peněžní vazby mezi MZV a Masarykem jsou viditelné také ze vzpomínek zúčastněných aktérů. Ministr Engliš transfery od MZV pro prezidenta údajně posvětil proto, aby se Masaryk nekompromitoval hledáním sponzorů mezi podnikateli, zejmé-

111 Tamtéž, Dopis Beneš – Koerner, 28. 10. 1927; Tamtéž, sign. R 8-5, kart. 93, i. č. 466, Stav k 21. list. 1927.

112 Tamtéž, sign. E 160 B-8, kart. 91, i. č. 449, Informace k jednání s prezidentem NKÚ, 17. 12. 1927.

113 Tamtéž, sign. R 8-3, kart. 93, i. č. 464, Ke dni konečného súčtování s NÚKÚ, nedatováno.

114 Tamtéž, sign. R 186 A-13, kart. 74, i. č. 371, Rozpočtový výbor, řeč poslance Kaliny, 9. 1. 1933.

115 *Státní rozpočet Republiky československé pro rok 1928*, Praha 1927, MZV, s. 58.

116 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. EB, sign. R 8-5, kart. 93, i. č. 466, Potvrzení o platbě, Hájek – Škrach – Strnad; Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond III. sekce, kart. 668 a 694. Viz také Richard VAŠEK, *Eduard Beneš v letech 1935–1938 (Příspěvek ke studiu prezidentovy veřejné činnosti)*, in: Richard Vašek (ed.), *Prezident Beneš v letech 1935–1938. Studie a edice dokumentů*, Praha 2008, s. 83–84.

na u vrchního ředitele Živnostenské banky Preisse. Během Masarykovy návštěvy v Preissově vycházkové destinaci v Kozlí v březnu 1927 se prezident rozhovořil, že mu chybí peníze. Rozpravy se účastnili ještě Engliš a premiér Antonín Švehla (1873–1933). Preiss přislíbil pomoci, to se ale Englišovi nelíbilo. Chtěl prezidenta odvrátit „od myšlenky přijmout [...] z neznámých pramenů peníze, třeba pro nejlepší účely.“ Místo toho navrhnul „zvýšení dispozičního fondu pro ministra zahraničí [...] s tím, že se ministr zahraničních věcí [...] zaváže kvótu odpovídající zvýšení přenechat prezidentu republiky k dispozici“.¹¹⁷ Rozporné vysvětlení této události podal kancléř Šámal. Masarykovi údajně na základě jednání v Kozlí peníze poskytl všechny zúčastněné strany – Preiss, Engliš i Švehla.¹¹⁸

Subvence pro prezidenta republiky od MZV byly veřejným tajemstvím. Šířily se konspirace, že peníze neslouží jen prezidentově zahraniční propagandě, ale také hradní klientele.¹¹⁹ Po těchto transferech úspěšně pátraly po roce 1939 německé okupační úřady ve snaze dehonestovat Masaryka a Beneše.¹²⁰

Klientelistická síť MZV se lišila od té budované v KPR tím, že byla namířena do zahraničí, nikoliv dovnitř státu. Nejednou ale působila i vnitrostátně. Například zajistila peníze pro malíře Rudolfa Váchu (1860–1939) na obraz tzv. ženevských jednání – Vácha se přel s KPR o honorář, peníze nakonec pomohlo obstarat MZV.¹²¹ KPR a MZV byly dvouhlavou personifikací toho samého – hradních klientelistických sítí. Ačkoliv jedna instituce cílila dovnitř státu a druhá ven, obě se – navzdory dílčím koncepčním a personálním rozdílům – navzájem podpíraly a subvencovaly.

117 Karel ENGLIŠ, *Paměti. Kdo sloužíš vlasti, odměny nečekej*, eds. Martin Hlaváč – Pavel Lhota – František Plhoň – Vít Pokorný – Alena Mizerová – Jakub Kunert, Brno – Praha, 2022, s. 297–298.

118 Záznamy KPR, 28. 5., 31. 5. a 24. 6. 1927, cit. dle: J. PACHTA – F. NEČÁSEK – E. RAISOVÁ (eds.), *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, s. 169–170, 181.

119 *Kramářův soud nad Benešem. Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. Ed. Benešem s předmlouvou Jiřího Stříbrného*, Praha 1938, s. 109, 147, 244.

120 AKPR, f. KPR, protokol T, sign. T 2261–38, kart. 191, Přípis KPR, 25. 7. 1942; R. URBAN, *Tajné fondy III. sekce*, s. 95–96; Karel WERNER, *Problédl jsem si Benešův tajný tresor*, Nedělní list 17, 1943, č. 22, 24. 1. 1943, s. 3; Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Edvard Beneš (1884–1948). Písemná pozůstalost*, Praha 2013, s. 15.

121 Jakub KUNERT, *Vrchní ředitel Živnostenské banky JUDr. Jaroslav Preiss a jeho vztah k výtvarnému umění*, *Moderní dějiny* 25, 2017, č. 2, s. 310–311.

Hradní klientelismus v neposlední řadě podpíraly „veřejné peníze“. Získávány byly neoficiálně, nepodléhaly žádným účetním kontrolám. Používaly byly stejně tak na charitu a zakládání institucí jako na subvence médií a „zasloužilých“ osob. Pocházely od podnikatelů, státu a z veřejných sbírek. Podnikatelé po roce 1918 de facto nahradili aristokracii coby největší dárci peněz na veřejné účely, stali se tedy logickým sponzory.¹²² Hlavním zdrojem však byli vládní představitelé a vysoce postavení úředníci, kteří vycházeli vstříc návrhům hradních lobbistů odklánět peníze ze státního rozpočtu.

Badatelsky nejznámějším příkladem dotování Hradu od podnikatelstva a státu jsou tzv. jubilejní fondy.¹²³ Ty však představují natolik širokou tematiku, že je nelze do této studie zahrnout.¹²⁴ Vynechán je i tzv. „Legionářský fond“ od Legiobanky. Jádrem „veřejných peněz“ Hradu byl prezidentův neoficiální dispoziční fond. Vzniknul v březnu 1919, jeho příjmy činily do roku 1938 přes 127 milionů Kč. Přiteklo do něho nejvíce peněz ze všech hradních fondů. Konkurenci neměl ani z hlediska provedených plateb. Interně používaly hradní kruhy název „fond pro účely sociální a humánní v Živnostenské bance (Dispoziční fond)“. Když byl v roce 1936 předán Benešovi, úředník KPR Karel Strnad zdůvodnil jeho účel následovně: „Podporovati věci humaní, sociální, vědecké, studijní, umělecké a propagační.“¹²⁵

Část peněz spravoval Strnad v hotovosti, většina byla uložena na kontě Živnostenské banky. Účet byl zprvu pojmenován „Dr. T. G. Masaryk, prezident Československé republiky, Praha – Hrad“, od roku 1922 se objevuje dovětek dispoziční fond. Zprvu účet deponoval jak Masarykovy soukromé peníze, tak neoficiální pro-

122 Mariana ŠINDELKOVÁ, *Svatovítská katedrála v době budování československého státu*, in: Milena Bartlová a kol., *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017, s. 66; Lenka VRCHOTOVÁ, *Banky jako mecenáši archivnictví*, *Archivní časopis* 73, 2023, č. 2, s. 168.

123 Srov. Jana BEZÁKOVÁ – Kateřina BLAŽKOVÁ – Zuzana BLÁHOVÁ-SKLENÁŘOVÁ, *T. G. Masaryk, podporovatel československé archeologie*, in: Martin Neumann – Jana Mellnerová Šuteková (eds.), *Dejiny Archeologie. Archeológia v Československu v rokoch 1918–1948*, Bratislava 2020, s. 88–90.

124 Tomáš GECKO, *Preis contra Masaryk. Finanční prolínání Živnostenské banky a Kanceláře prezidenta republiky na příkladu „jubilejních fondů“*, in: Miloš Hořejš – Eduard Kubů – Barbora Štolleová, *Podnikatel versus kapitál – kapitál versus podnikatel. Dvě tváře jednoho vztahu ve střední Evropě 19. a 20. století*, Praha 2023, s. 412–430.

125 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. EB, sign. R 8-10 (R9), kart. 93, i. č. 471, Výkazy fondů, Strnad.

středky.¹²⁶ Brzy však došlo k založení konta „Lány“ pro prezidentův plat. Do října 1921 se o peníze staral „jen pan president sám a v jeho zastoupení pan kancléř“. Masaryk ale stěží hledal dostatek času, a navíc začal pobývat v Lánech. Ani kancléř Šámal nedokázal k platbám poskytnout „ihned podpisu, ježto jest jinak zaneprázdněn buď poradami mimo kancelář, anebo poradami ve své pracovně“.¹²⁷ Dispoziční právo proto získal Strnad coby centrální osoba hradních financí. Transakce poté procházely „výhradně jeho rukama“.¹²⁸ Počínaje rokem 1928 se účet přejmenoval na „Prezident Československé republiky Dr. T. G. Masaryk, Praha – Hrad, „Dispoziční fond““.¹²⁹

Strnad se těšil naprosté důvěře Masaryka i Beneše. Nastoupil do KPR krátce po jejím zřízení, v listopadu 1919. Soustředil pod sebou veškerou finanční agendu KPR.¹³⁰ Pozvolna „s nadšením převzal“ správu lánského zámku a odpovědnost za prezidentovu domácnost.¹³¹ Byl styčnou osobou takřka všech transakcí KPR. Dle Masarykova osobního tajemníka Antonína Schenka byl Strnad „přímý, družný, osobně statečný, pracovitý a dovedl vytrvat v tom, co si předsevzal [...] Zahalen v mraky doutníkového kouře vysedával ve své úřadovně dlouho do večera.“ Schenk se ovšem mýlil, že Strnad nečiní „nějaké kapitalistické pozemkové nebo bankovní transakce“.¹³² Masaryk prováděl se Strnadovou pomocí bankovní pohyby, za které by se nemusely stydět ani velké firmy. Dnes si lze jen těžko představit, že se z Pražského hradu Strnad pravidelně vydával do centrály Živnostenské banky v ulici Na příkopě, aby ukládal na účet milionové částky. Dělo se tak několikrát do roka. Jednorázově nejvyšší Strnadem uložená částka činila 4,5 milionů Kč (!). Asistovali také Schieszl a Škrach. Mnoho peněz zůstávalo hotově v pokladně, odkud si nacházelo cestu ke klientům. Pozoruhodné jsou případy, kdy Strnad připravoval obálky s desítkami až stovkami tisíc Kč, aby je prezident předal vybraným osobám.¹³³

126 Archiv České národní banky, fond Živnostenská banka (dále jen AČNB, f. ŽB), sign. ŽB-2284-1, fol. 545; Tamtéž, sign. ŽB-2285-1, fol. 3562.

127 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-6-20a, kart. 535, i. č. 77, Záznam KPR, 24. 10. 1921.

128 Tamtéž, sign. O-6-22, i. č. 86, Účetní kniha, s. 1.

129 AČNB, f. ŽB, sign. ŽB-3123-1, fol. 9119.

130 Archiv Pražského hradu, fond Referát Stavební věci Pražského hradu KPR, sign. 1890, kart. 10, i. č. 327, Standausweis, Karel Strnad; MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-4-1c, kart. 371, Pověření, 24. 9. 1921.

131 NA, f. AS, kart. 8, Paměti Hoppe, 4, s. 806, 883. Podrobnosti ANM, f. FV, kart. 49, i. č. 3932, Rozpočty SDP 1923–1937.

132 NA, f. AS, kart. 1, Kap. 1: KPR, s. 54–56.

133 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-6-23, kart. 535, i. č. 87, Účetní kniha, s. 47.

Základem dispozičního fondu byly sbírky krajanů z USA v závěru války a bezprostředně po ní.¹³⁴ Jednalo se o desítky tisíc dolarů, v převodu milionů Kč. Přísun těchto peněz lze doložit z vícero zdrojů. Dle výkazů Českého národního sdružení (Bohemian National Alliance) sjednocujícího krajany,¹³⁵ bylo Masarykovi odevzdáno po válce 213 tisíc dolarů. Spojkou s Prahou byl Beneš, který pobýval roku 1919 na konferenci v Paříži, kam byly peníze zasilány. Část jich použil na propagandu, zbytek poslal Masarykovi.¹³⁶ Masarykova šeková knížka na The Union Trust Company of Pittsburgh v hodnotě 200 tisíc dolarů ilustruje, jak probíhaly transfery na účet fondu u Živnostenské banky a třetím osobám.¹³⁷ Důležitý je šek z prosince 1919 na 100 tisíc dolarů, kterým bylo do banky předáno téměř 5,2 milionů Kč (platbu lze sledovat i záznamem Strnada). Většinu šeků ale nelze s bankou spárovat, minimálně 5 milionů Kč směřovalo jinam. Dispoziční fond byl „dotován“ také dalšími šeky, například od American State Bank, Chicago.¹³⁸

Masarykova korespondence ukazuje dotace pro fond z krajanských sbírek z let 1920–1921. Na jaře 1920 prezident dostal k sedmdesátinám šek na tisíc dolarů (skoro 100 tisíc Kč).¹³⁹ České národní sdružení při stejné příležitosti zaslalo milion Kč.¹⁴⁰ Slovak League of America, zástupce amerických Slováků, věnovala Masarykovi k narozeninám také milion Kč, a to přes Bosak State Bank.¹⁴¹ Závěrem roku 1921 krajané znovu informovali Masaryka o milionovém daru jeho „soukromému fondu“, aby peníze „dle svého nejlepšího uznání použil.“¹⁴² Masaryk později krajanským organizacím vyčíslil, kolik z amerických peněz do konce roku 1921 utratil. Jednalo se údajně o 15 milionů Kč.¹⁴³ Celkově ale toto „vyúčtování“ nesedí s pohyby na účtu Živnostenské banky. Do roku 1921 bylo připsáno jen 12,3 milionů Kč, a to i z jiných nežli amerických zdrojů. Výdaje činily 9,4 milionů Kč, nikoliv

134 Tamtéž, sign. 0-6-22, i. č. 86, Účetní kniha, s. 1.

135 D. HÁJKOVÁ, „*Naše česká věc*“, s. 39–40.

136 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-35-4a, kart. 461, Dopis Smetánka – MZV s přílohou, 20. 11. 1931; Tamtéž, sign. R-43-142, kart. 493, Koncept dopisu Beneš – Koerner, 3. 7. 1922; Dopis Beneš – Masaryk, 21. 3. 1919, cit. dle: *Korespondence T. G. Masaryk – Eduard Beneš 1918–1937*, s. 95.

137 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. LK, kart. 4, Šeková knížka.

138 AKPR, f. KPR, protokol O, sign. O 6218, kart. 9, i. č. 89, Záznamy KPR, 10. 12. 1919 s 4. 12. 1919.

139 Tamtéž, f. KPR, sign. D 7493, kart. 30, i. č. 488, Dopis Velko-výbor S. P. J. – Masaryk, 5. 3. 1920.

140 Tamtéž, sign. K 456, kart. 178, i. č. 1206, Telegram BNA – Masaryk, 8. 3. 1920.

141 Tamtéž, Dopis ŽB – Masaryk, 10. 3. 1920.

142 Tamtéž, Dopis CNA – Masaryk, 5. 12. 1921.

143 Tamtéž, Dopis Masaryk – Vácha, 4. 1. 1922.

odkazovaných 15 milionů Kč. Mnoho plateb tedy muselo proběhnout mimo Živnostenskou banku (a mimo prezidentův dispoziční fond).

Pro první roky čerpání dispozičního fondu KPR pořídila seznam darů institucím v hodnotě téměř 3 miliony Kč. Největší dar připadl Stanislavu Špačkovi (1876–1954) na založení Masarykovy akademie práce, činil milion Kč. Částky v rozmezí desítek až stovek tisíc Kč byly v prvních poválečných letech uděleny dalším přibližně padesáti občanským a dobročinným institucím (mezi největšími dary figuroval Husův fond, Sbor pro sociální péči o studentstvo, Československý červený kříž, „Humanita“ – spolek pro péči o zdraví dělnictva, Jednota výtvarných umělců – Mánes, Československý aviatický klub, vídeňský spolek „Komenský“ či Verband der deutschen Frauenvereinigunig v Liberci).¹⁴⁴ Podobné subvence pokračovaly i později, zmiňme například státní dotace na podporu legionářů a pozůstalých po popravených vojácích po vzpourách v Kragujevací a Rumburku za první světové války, milion Kč na Rašínův fond vytvořený na počest zesnulého ministra financí či půl milionu Kč na založení Společenského klubu v Praze pro setkávání vlivných osob pod taktovkou Hradu.

„Revoluční fond americký“ coby základ prezidentova dispozičního fondu nedokázal saturovat Hrad dlouho. Bylo třeba hledat nové sponzory, což se neobešlo bez rizika. Svědčí o tom tzv. Jiráková aféra (1919–1920). Referent na ministerstvu financí Alois Jirák znal Beneše z předválečných dob.¹⁴⁵ Hned v lednu 1919 mu zaslal do Paříže dopis, ve kterém nabízel peníze na propagandu.¹⁴⁶ Beneš nabídku přijal, nechť ale znát podrobnosti. Jirák nicméně záležitost zmínil ministru financí Rašínovi (1867–1923). Ten vzkázal, že Beneš dostane peníze ze státního rozpočtu.¹⁴⁷

Později se Jirák obrátil jak na Masaryka, tak Beneše s další nabídkou. Tentokrát byl již Beneš opatrný.¹⁴⁸ Zdálo se, že Jirák spojuje transakci s protislužbou – asistencí MZV s vývozem cukru. Peníze měla poskytnout Pragobanka.¹⁴⁹ Beneš vyčkával, načež oznámil případ policii. Jirák byl zatčen a Benešovi se v tisku dostalo

144 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-27-66c, kart. 556, i. č. 376, Seznam darů.

145 *Kramářův soud nad Benešem*, s. 110–117.

146 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. EB, sign. KOR-35, kart. 11, i. č. 1388, Dopis Jirák – Beneš, 5. 1. 1919; Tamtéž, sign. R 171-19, kart. 245, i. č. 1150, Dopis Beneš – Jirák, 15. 1. 1919.

147 Alberto Vojtěch FRIČ, *Justiční vražda. Důkazy o nevině Jirákově, o nemožnosti úplatku a důvody, proč byl nařčen*, Praha 1920, s. 37–38.

148 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. EB, sign. R 171-19, kart. 245, i. č. 1150, Zpráva Beneše, nedatováno.

149 ANM, f. Edvard Beneš, kart. 49, i. č. 491, Záznamy Strimploy (aféra Jiráková), 4. a 11. 10. 1921.

chvály pro neúplatnost. Největším Jirákovým proviněním patrně bylo, že jednal zbrkle a příliš otevřeně. Hradní představitelé se penězům od Pragobanky nebránili, nechtěli ale korupční aféru. Nasvědčují tomu vlastnoruční poznámky Masaryka, který s příspěvkem od Jiráka původně souhlasil, pak ale změnil názor: „Čím jménem? Kdyby banky samy ze svého – ano. Ne však z takového obchodu! Kdo ho zmocnil?“¹⁵⁰ Jiráková aféra ukázala hranice, které nešlo při hledání sponzorů překročit.¹⁵¹ Hradní představitelé identifikovali riziko včas, byli však utvrzeni v nutnosti postupovat obezřetně.

Také proto se Masaryk pokusil peníze od krajanů v USA „vyúčtovat“ v knize *Světová revoluce* (1925).¹⁵² Pochybnosti přesto nemizely, političtí odpůrci Hradu považovali „americké peníze“ za účinnou zbraň. Masaryk ještě roku 1931, patrně v očekávání blížící se smrti, zhotovil několik vlastnoručně podepsaných strojopisů, které zbavovaly ministra zahraničí podezření. Předal je Benešovi a několika důvěrníkům. Mimo jiné uvedl: „Když roku 1918 přišlo k míru, ptal jsem se amerických Čechů, mám-li zbytek jimi daného fondu vrátit. Rozhodli, že si ho mám podržet pro eventuální další práci [...] Takové práce a spojených s ní výdajů bylo po příměří a míru dost [...] muselo se pokračovat v propagandě.“¹⁵³

Minimálně od roku 1927 zajišťoval peníze pro dispoziční fond také Jaroslav Preiss, zpětně vyčíslit jeho dotace ale není možné.¹⁵⁴ Strnadovy knihy i výpisy z účtu zmiňují pouze vložené částky a úředníky zodpovědné za transakce, nikoliv konkrétní sponzory. Kromě Preisse fond dotovali další podnikatelé, např. Petschkové či anonymní „židovský kapitál“.¹⁵⁵ Hlavním sponzorem ovšem byly PMR a MZV

150 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-33-1b, kart. 458, Ruční poznámky Masaryk, nedatováno.

151 Další osudy Aloise Jiráka viz Kristýna KAUCKÁ, „*Taková tlačenice na jednom dvorečku!*“ aneb *První pozemková reforma na velkostatkch Křivoklát, Plasy a Radnice (1918–1938)*, Praha 2018, s. 119–120 (recenzováno ČČH 120, 2022, č. 1, s. 266–268, a ČČH 121, 2023, č. 1, s. 231–235).

152 Tomáš G. MASARYK, *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918*, 2. vyd., Praha 1930, s. 96–97.

153 NA, f. AS, kart. 1, Kap. 11: TGM a nár. hosp. – technika, s. 14; MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-35-4a, kart. 461, Ruční poznámka Gašparíková; Jaroslav PECHÁČEK, *Masaryk, Beneš, Hrad. Masarykovy dopisy Benešovi*, Mnichov 1984 – Praha 1996, s. 81–91.

154 Transfery Preisse a Masaryka viz vědecká edice v tisku, očekávaný rok vydání 2024: Tomáš GECKO – Kristýna KAUCKÁ (eds.), „*Hrad“ ve světě lobbyingu a financí. Jaroslav Preiss v korespondenci s T. G. Masarykem a Přemyslem Šámalem*, ediční řada Ego, svazek 36 (NLN – MÚA AV ČR).

155 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-43-17, kart. 480, Ruční poznámky Škrach, 31. 1. 1930; Dopis Petschek a spol., 19. 3. 1924. Cit. dle: J. PACHTA – F. NEČÁSEK – E. RAIŠOVÁ (eds.), *Dokumenty o protinárodové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, s. 116.

(Tabulka 2). Jejich dotace lze doložit pro roky 1926–1937, šlo o 73,2 milionu Kč (57,5 % veškerých příjmů fondu). Teprve roku 1938 se neobjevují žádné dotace od PMR ani MZV. Peníze do fondu ale stále dodával Beneš z neznámých zdrojů.

Tabulka 2: Dotace pro prezidentův dispoziční fond od PMR a MZV, 1926–1937.

Datum	Předseda vlády	Ministr zahraničních věcí	Celkem
1926	4 485 000	3 250 000	7 735 000
1927	3 250 000	600 000	3 850 000
1928	2 180 000	7 412 312	9 592 312
1929	0	6 000 000	6 000 000
1930	4 000 000	5 500 000	9 500 000
1931	4 000 000	6 000 000	10 000 000
1932	4 000 000	4 500 000	8 500 000
1933	2 500 000	4 000 000	6 500 000
1934	1 800 000	2 500 000	4 300 000
1935	650 000	1 500 000	2 150 000
1936	500 000	2 500 000	3 000 000
1937	100 000	1 980 000	2 080 000
Celkem	27 465 000,00	45 742 312	73 207 312

Zdroj: AÚTGM, f. EB, sign. R 8-8 (R9), kart. 93, i. č. 469, Dotace pro fond; Tamtéž, f. TGM, sign. 0-6-24, kart. 535, i. č. 88, Účetní kniha, s. 180–184.

Účel dispozičního fondu zdůvodnil Masaryk dopisem pro krajské spolky v USA z roku 1922. Ve jménu budování občanské společnosti platil „některé osvědčené a nově vznikající instituce“. Činil tak většinou „veřejně, zprávy byly v listech.“ Jen některé platby probíhaly jako „čistě soukromé“ pro osoby, které válka poškodila. Fond tím „vykonal dílo velmi dobré.“ Zbytek peněz plánoval použít „na příspěvky [...] rázu programového.“¹⁵⁶ Do „programových“ plateb patřily i choulostivé subvence, například dotace 200 tisíc Kč z roku 1920 pro tehdejšího Masarykova oblíbence Jiřího Stříbrného. Podobně jako u jiných důvěrných plateb se věci chopili prezidentovi spolupracovníci, tentokrát Veselý. Otevřel účet u Zemské banky, která emitovala státní dluhopisy. Nakoupil obligace v nominální hodnotě 150 tisíc Kč

¹⁵⁶ AKPR, f. KPR, sign. K 456, kart. 178, i. č. 1206, Dopis Masaryk – Vácha, 4. 1. 1922.

zúročených 4 % a 50 tisíc Kč zúročených 4,5 %. Následně zrušil své dispoziční právo a přenechal účet Stříbrnému.¹⁵⁷ Ten o daru mluvil na veřejnosti, a navíc se Masarykovi politicky znelíbil, takže byl požádán o vrácení peněz. Stříbrný o mnoho let později případ medializoval.¹⁵⁸ Uvedená subvence byla špičkou ledovce.

Ve svých pamětech se tématu politických subvencí věnoval Engliš. Když jednou cestoval s prezidentem sám v autě, Masaryk se pustil do hovoru: „Začal z daleka, že jsem profesorem a že on ze zkušenosti ví, jak to je. [...] Zkrátka nabídnul mně 200 000 K[č] na přiměřené zařízení.“ Engliš údajně odmítl, nezapomněl ale dodat, že dary od Masaryka nejsou v nejvyšších politických kruzích výjimkou.¹⁵⁹ Při pohledu do spisů KPR a účetních knih Strnada skutečně najdeme mnoho těchto transakcí. Veselý pravidelně dostával obnosy v hodnotě 250–500 tisíc Kč na „účely prezidentem naznačené“. Záměrem patrně byly příspěvky na „reprezentaci“ jako ta pro Stříbrného. Jen výjimečně byla jména obdarovaných zanesena slovně, například když v roce 1933 obdržel peníze generál Jan Syrový (1888–1970) – nejprve 80 tisíc Kč a následně 180 tisíc Kč.¹⁶⁰ Některé příjemce lze identifikovat alespoň skrze spisy KPR či materiál v osobním archivu Masaryka.

Tabulka 3: Kategorie plateb z dispozičního fondu v letech 1921–1923 v procentech.

Rok	Sociální účely	Kultura, věda a tělovýchova	Vyplaceno prezidentem	Podpory jednotlivcům	Speciální účely	Dlouhodobé půjčky	Šeky
1921	35,00%	6,50%	6,10%	8,40%	0,00%	0,00%	44,00%
1922	50,70%	28,80%	3,20%	14,40%	0,00%	0,60%	2,30%
1923	31,20%	33,60%	1,70%	6,00%	17,30%	10,10%	0,00%

Zdroj: MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-23-48a, kart. 552, i. č. 301, Z fondu v ŽB bylo věnováno.

157 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. R-17-57f, kart. 422, Strojopis, nedatováno.

158 *O čem Stříbrný mluvil v Brně*, Lidové noviny 40, 1932, č. 69, 8. 2. 1932, s. 2; Vojtěch FEJLEK (ed.), *Cesta demokracie*, Díl 4, Praha 1997, s. 243–244.

159 Karel ENGLIŠ, *Tož poslouchejte, jak jsme budovali republiku*, eds. Jiří Blažek – Martin Hlaváč – Jakub Kunert a kol., Brno 2021, s. 135.

160 Podrobnosti Petr ZÍTEK, *Po boku. Třiatřicet manželek našich premiérů (1918–2012)*, Praha 2012, s. 132–134; AKPR, f. KPR, protokol T, sign. T 259-22, kart. 85, Záznam KPR, 12. 1. 1933.

Strnad sestavil rekapitulaci čerpání pro první léta dispozičního fondu (Tabulka 3). Je patrné, že hradní klientelismus byl kompromisem mezi podporami institucím a jednotlivcům, půjčkami klientům, anonymními platbami skrze šeky a speciálními účely (např. zhotovení a přeprava Mrákotínského monolitu na Pražský hrad za několik milionů Kč). Mísily se subvence médiím a novinářům, Masarykovy soukromé projekty (dotace pro jeho knihovnu), politické platby, stipendia a propaganda. Nákladná byla pomoc „Volné ukrajinské univerzitě“ a ruským studentům (konkrétně subvence Komitétu pro umožnění studia ruských studentů v Praze); ve 30. letech fond subvencoval německou emigraci. Od roku 1924 dostával poslanec za Podkarpatskou Rus a bývalý úředník KPR Jaromír Nečas (1888–1945) štědré měsíční subvence na blíže neurčené účely vztahující se k východním částem republiky. Od poloviny dvacátých let se přeposílaly půlmilionových dotace Vavro Šrobárovi (1867–1950) v Bratislavě, a to hned několikrát ročně. Roku 1931 bylo vyčleněno 240 tisíc Kč na cenné papíry se zúročením 5 % pro „fond Panina“.¹⁶¹ Byla to „jakási nadace“ ruské emigrantce Sofii Panině (1871–1956), která proslula jako mecenáška.¹⁶² Podobných transakcí se v rámci fondu uskutečnily tisíce. Výpisy z bankovních kont a Strnadovy účetní knihy obsahují údaje od března 1919 do března 1939, poměry plateb lze vyčíslit. Takto široké téma by však vyžadovalo samostatnou studii.

Závěr

Peněžní transfery provozované Hradem stojí v pozadí mnoha procesů, které dnešní česká společnost na meziválečném Československu vyzdvihuje. Hradní kruhy otevřeně i vskrytu subvencovaly pestrý soubor aktivit zahrnující kvalitní mediální zpravodajství, špičkovou vědeckou práci, zakládání nových výzkumných institucí, podporu medicíny a lékařského výzkumu, kulturní popularizaci v zahraničí, péči o veterány a válečné invalidy, stavbu škol, knihoven, muzeí nebo pomníků, zřizování univerzitních kolejí, pomoc nemajetným občanům, žebrákům i dětem. Zároveň platily aktivity, které bychom chválili jen stěží. Štědře dotovaly spřízněné osobnosti, politiky a novináře. Pokud žebráci dostávali od Masaryka jednotky či desítky

161 MÚA AV ČR, AÚTGM, f. TGM, sign. O-23-50d, kart. 552, i. č. 331, Přehled příjmů a vydání, 1933; Tamtéž, f. EB, sign. R 8-10 (R9), kart. 93, i. č. 471, Výkazy fondů, Strnad.

162 Natalia BAŽANTOVÁ, *Život a filantropická činnost hraběnky Sofie Paniny*, Diplomová práce, FF UK, Praha 2021, s. 46–54.

korun a běžní občané či instituce stovky až tisíce, pak političtí spojenci získávali deseti až statisíkové subvence. Kolem Hradu vznikly mohutné klientelistické sítě. Masaryk a Beneš se na konkrétních transakcích obvykle podíleli minimálně, udávali však celkovou strategii a klientelistické sítě ideologicky podpírali.

Studie analyzovala základní parametry a strukturální (dis)kontinuity těchto sítí, motivace jejich opatrovníků i peněžní fondy podpírající jejich existenci. Tyto fondy byly rozprostřeny napříč několika institucemi a osobami. Prezidentský úřad nebyl zpočátku vybaven efektivními nástroji pro disponování penězi. Masarykova a Benešova schopnost akumulovat bohaté fondy svědčí o vysoké kreativitě, lobbistickém vlivu a ideologické síle prezidentsství, které chránilo (byť zcela neubránilo) zúčastněné aktéry před mediálními kauzami.

Meziválečný „Hrad“ byl pavučinou (či shlukem) sociálních sítí, které byly stejně tak prodlouženou rukou prezidentského úřadu při ovlivňování politické kultury a občanské společnosti jako produktem poptávky z „podhradí“, aby byl prezident aktivní i v těch společenských segmentech, kam nemá hlava republikánského státu běžně přístup. Peněžní transfery jsou dobrým příkladem této hradní dvojakosti. Zákonnodárci ani ústava nepředpokládali finančně silného prezidenta, kontinuita s monarchistickým obdobím to nicméně umožňovala, Masaryk a Beneš si to přáli a populace i elity to vyžadovaly. „Hrad“ by bez finančně silného prezidenta neexistoval, ale prezidentem zamýšlenou „rekonstrukci“ republiky a populací očekávanou vlivovou projekci prezidentského úřadu by nešlo bez „Hradu“ coby deštníku mnoha peněžních fondů zaplatit.

The Discretionary Fund of T. G. Masaryk in the Web of Clientelistic Networks and Financial Flows of the Interwar “Castle”

TOMÁŠ GECKO

The political and social aspirations of the interwar Czechoslovak presidents T. G. Masaryk and E. Beneš outgrew the structures of the democratic state. The intentions of both presidents, as well as the ambitions of their partners, were aimed at consolidating and stabilizing the republican system in Czechoslovakia. In order to reach this goal, Masaryk, Beneš and their associates initiated the creation of several different social networks consisting of actors interacting along several different thematic and social axes. By gathering these networks into one cluster, the so-called Castle was created.

One of the most visible and criticized manifestation of the Castle at the time, which has not yet been analysed in historiography, was the existence of clientelistic networks consisting of Castle patrons and their sponsors and clients. These networks arose not only as a result of the conscious actions of Masaryk, Beneš and their associates, but also from the traditions of Central European political culture and from the experience of Czechoslovak elites from resistance activities during the First World War.

The study interprets the importance of clientelistic networks for the existence of the Castle, the circumstances of their creation and the mechanisms of their functioning. The argumentation focuses on the (dis)continuities of the Castle clientelistic system with the period of the Habsburg monarchy and the resistance during the First World War, and on specific discretionary funds as a source of finance. Attention is not only focused on T. G. Masaryk and Edvard Beneš as the creators of the Castle's clientelistic system, because key roles were played by other actors, such as the Chancellor Přemysl Šámal, the financial officer of the Office of the President of the Republic Karel Strnad, the head of the third section of the Ministry of Foreign Affairs Jan Hájek, Masaryk's literary secretary Vasil Kaprálek Škrach or the attorneys and financial advisors of both presidents František Veselý, and Ludmila Kloudová-Veselá. They specialised in different clients and sponsors, and formed the core of different clientelistic networks of the Castle. The task of each of them was to bridge the so-called structural holes between the Castle and

other social clusters of interwar Czechoslovakia, i.e. to connect the Castle with different influential structures, such as political parties, media, entrepreneurs, or public associations.

Castle clientelism was supported by a system of hidden and public funds oscillating during the entire interwar period at around half a billion Czechoslovak crowns. This money lubricated the cogs of the interwar Castle, facilitating the clustering of social networks under its standard. Within the Castle accounting, individual funds were differentiated into private, state, and public according to the nature of their sponsorship. The Castle's monetary system also included "black" funds, as anonymized items in the state budget that were not subject to accounting controls were called at the time. The main sources of income were subsidies from state authorities and individual sponsorship, whether from wealthy businessmen and bank managers or from ordinary citizens, for example compatriot collections in the USA during the First World War and immediately after its end, or public collections in Czechoslovakia for so-called jubilee funds, etc.

The functioning of the Castle monetary system is illustrated by a case study of the President's Unofficial Discretionary Fund, the Castle's largest individual financial package. The income of the discretionary fund amounted to CZK 127 million for the entire interwar period. The fundraising mechanisms of the Castle as well as the basic trajectory of its clientelistic ties with sponsors and clients can be well demonstrated using the example of this fund.

Translation by Sean Miller

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons - Uveďte původ - Neužívejte komerčně - Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

